

Covid19 Salgını ve TRC1 Bölgesi

Salgın Sürecinin Toplumsal Boyutları (1)

İPEKYOLU KALKINMA AJANSI

İncilipınar Mahallesi Muammer Aksoy Bulvarı
Vakıflar Güven İş Merkezi Kat: 1-2-3
Şehitkâmil Gaziantep/TÜRKİYE 27060
Tel: 0 (342) 231 07 01
Faks: 0 (342) 231 07 03
E-Posta: info@ika.org.tr

2020, Gaziantep
Sayfa Sayısı: 42
Haziran, 2020

Covid19 Salgını ve TRC1 Bölgesi
Salgın Sürecinin Toplumsal Boyutları (1)

Yayın Sahibi
İpekyolu Kalkınma Ajansı

Yayın içerisinde kısmen ya da tamamen yayınlanması ve çoğaltılması fikri mülkiyet hukukuna tabidir. Kaynak gösterilmek kaydı ile İpekyolu Kalkınma Ajansı yayınları üçüncü kişilerce kullanılabilir.

Teşekkür

İpekyolu Kalkınma Ajansı tarafından TRC1 Bölgesi özelinde hazırlanan Covid19 Salgını ve TRC1 Bölgesi-Salgın Sürecinin Toplumsal Boyutları (1) araştırmasına katkı sağlayan kamu kurumu çalışanlarına, sivil toplum kuruluşları çalışanlarına, uluslararası kuruluş çalışanlarına ve uzmanlara kolektif emeğe sağladıkları katkılardan dolayı çok teşekkür ederiz. Öte yandan bu çalışmayı koordine eden ve yayına hazırlayan İpekyolu Kalkınma Ajansı Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi Uzmanı Cihan Ardili'ye teşekkür ederiz.

İçindekiler

1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	1
3. GİRİŞ VE ANALİZİN TASARIMI.....	2
4. ARKA PLAN	4
5. TRC1 BÖLGESİ VE COVID19 SALGINININ TOPLUMSAL BOYUTLARI	6
5.1. Sosyal Hizmetler ve Kırılgan Gruplar	6
5.2 Gıda, Tarım ve Mevsimlik Tarım İşçiliği.....	13
5.3 Göçmenler	17
5.4 Eğitim ve Öğretim	18
5.5 Çevresel Etkiler	20
5.6 Yerel Yönetimler	22
5.7 Sivil Toplum Kuruluşları.....	26
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	32

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliđi
AÇEV	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AMATEM	Alkol ve Uyuşturucu Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi
BM	Birleşmiş Milletler
CİMER	Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
EBA	Eğitim Bilişim Ağı
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
GAP	Güneydođu Anadolu Programı
GASKİ	Gaziantep Su ve Kanalizasyon İdaresi
GASMEK	Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitim Kursları
GIZ	Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu
GSM	Mobil İletişim Sistemi
IHH	İnsani Yardım Vakfı
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
SED	Sosyal ve Ekonomik Destek
SGDD/ASAM	Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
SOYBİS	Sosyal Yardım Bilgi Sistemi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
ŞÖNİM	Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi
TEDAŞ	Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TEPAV	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TOGEM	Toplumsal Gelişim Merkezi
UN WOMEN	Birleşmiş Milletler Kadın Birimi
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Öncelikle bu çalışmanın toplumsal bir etkiyi ölçmek için makul sürenin geçmemesi nedeniyle bir etki analizi olmadığını belirtmekte fayda görülmektedir. Bu çalışmanın amacı Covid19 salgınının TRC1 Bölgesi'ndeki toplumsal boyutlarını ortaya çıkarmak; salgın yönetimine bölgesel bilgi bağlamında girdi sağlamak ve salgına yönelik oluşturulacak plan, politika ve uygulama araçlarına altlık oluşturmaktır. Çalışma Gaziantep, Adıyaman ve Kilis illerini kapsamaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemine dayanarak derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Buna ek olarak sahaya çıkmadan elde edilebilecek veri kaynakları (online toplantılar, yayınlar, haberler, raporlar, araştırmalar vs.) izlenmiş ve takip edilmiştir. Derinlemesine görüşme tekniği verimli ve zengin betimleyici veri toplamak ve değerlendirme yapmak amacıyla belirlenmiştir. Bu kapsamda salgının toplumsal boyutlarını anlayabilmek için faaliyetleri bakımından toplumla görece yüksek ilişki kuran, kritik öneme sahip kurumlar ve temsilcileri aracılığıyla bilgiye erişimin sağlanması, araştırmanın örneklem stratejisini belirlemiştir. Bu anlamda, bu çalışmanın temel veri kaynağını amaçsal olarak belirlenen kurumlar ve temsilcileri/uzmanları oluşturmaktadır. Böylelikle amaçsal olarak belirlenen bu kitleden bir araştırma takımı oluşturulmuştur.

Kurumlara, salgının toplumsal boyutları konusunda katkı sağlayacak birimleri belirten ve bu birimlerden görevlendirilecek uzmanların iletişim bilgisini talep eden bir resmi yazı gönderilmiştir. Öte yandan hem resmi yazıda hem de ilk görüşmede uzmanlara, görüşme sonrası kendilerinden bir sayfalık bir değerlendirme notu (one page note) talep edileceği bildirilmiştir. Bu talepteki amaç, görüşme sırasında oluşabilecek olası bilgi kaybını gidermek veya bir bilgi veya istatistiğin teyit edilmesi durumunda katılımcılara zaman kazandırmak ve bu bilgilerin değerlendirme notuyla birlikte iletiminin sağlanmasıdır.

Salgın nedeniyle uzmanlarla fiziki bir ortamda bir arada olmak mümkün olmadığı için derinlemesine görüşmelerde telefon, zoom ve whatsapp olmak üzere üç iletişim aracı kullanılmıştır. Öncelikle kurumlarınca görevlendirilen uzmanlarla iletişime geçilmiş, görüşmenin amacı ve içeriği ifade edilmiş, görüşme yönteminin, gün ve saatinin belirlendiği ilk görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme gün ve saatini, görüşmenin süresini ve iletişim aracını katılımcıların/uzmanların kendilerinin belirlemesi sağlanmıştır. Görüşme günü ve saatinde ilgili uzmanlarla ana görüşme gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. Görüşmelerin Kurum/Kişi/İl Bazında Dağılımı

Kurum	Gaziantep	Adıyaman	Kilis
Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	6	3	2
Belediye	10	1	1
İl Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü	2	2	1
İl Göç İdaresi	1	1	1
İl Milli Eğitim Müdürlüğü	2	1	1
İl Tarım ve Orman Müdürlüğü	3	1	1
Sağlık İl Müdürlüğü*	0	0	0
Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)	2	1	1
Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women)	2	-	-
Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (ASAM)	1	-	-
Kilis Çok Amaçlı Toplum Merkezi (ÇATOM)	-	-	1
Adıyaman Toplumsal Gelişim Merkezi (TOGEM)	-	1	-
Toplam	29	11	9

*: Sağlık İl Müdürlükleri ile görüşme kurumun iş yükünün fazla olması ve bilgi paylaşımında tereddütlerin olması nedeniyle gerçekleştirilememiştir.

16 Nisan-22 Mayıs 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilen “saha” araştırmasında görüşmelerin tematik çerçevesini ilgili kurumun/birimin temel görev ve hizmetleri, bu görev ve hizmetlerde Covid19 salgını öncesi ve sonrası arasındaki benzerlikler ve farklılıkların neler olduğu, halihazırda Covid19’un toplumsal boyutlarıyla ilgili görüş ve değerlendirmeleri içeren yarı yapılandırılmış sorular oluşturmuştur. Görüşmeler sırasında bu tematik çerçeve uzmanın geri bildirimleri doğrultusunda genişletilmiş ve kurumun görev alanı, hedef grupları bağlamında derinleştirilmiştir. Böylelikle üç ilde toplamda 27 kurumla iletişime geçilmiş 49 kişiyle en kısıtı 20 dakika, en uzununu 90 dakika süren görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

3. GİRİŞ VE ANALİZİN TASARIMI

İpekyolu Kalkınma Ajansı tarafından Covid19 salgınının toplumsal ve ekonomik boyutları periyodik aralıklarla hazırlanacak olan raporlar aracılığıyla izlenmesi planlanmaktadır. Bu kapsamda salgının aşamalarıyla ilgili kabaca “akut dönem, salgın dönemi ve salgın sonrası dönem” olmak üzere bir sınıflandırma yapılmıştır. Akut dönemle ilgili yapılan çalışmaya ilişkin 4. Arka Plan bölümünde detaylı bilgi verilmektedir. Salgın dönemi ise halihazırda deneyimlendiği için, içinde bulunulan ve muhtemeldir ki bir süre daha tanıklık edilecek olan belli bir periyodu içermektedir. Dolayısıyla Covid19 Salgını ve TRC1 Bölgesi-Salgın Sürecinin Toplumsal Boyutları (1) çalışması “salgın dönemi” aşamasının toplumsal boyutlarının ele alındığı ilk rapor olarak belirlenebilir. Bu araştırmanın altı aylık periyodla aynı yöntem ve teknikler kullanılarak ve mümkünse bu çalışmaya katkı sağlayan aynı uzmanlar üzerinden takibinin/tekrarının yapılması planlanmaktadır. Böylelikle hem bu akışkan süreçle ilgili gelişmeler izlenmiş olacak hem de salgınla ilgili geriye dönük analiz mümkün olacaktır. Akut dönem ve salgın döneminde

yapılan araştırma ve analizler, salgın sonrası¹ dönemde yapılacak olan analizlerin zeminini oluşturacaktır. Dolayısıyla Salgın Sürecinin Toplumsal Boyutları (1) çalışması gelecekteki çalışmalara temel oluşturacak ve gelecekteki çalışmalarını daha anlamlı kılacaktır.

Bu çalışma tecrübe, algı, kanaat ve öngörüler gibi öznel, odaklı, empatik ve tümevarımsal verilerin kullanılmasına olanak sağlayan uzman görüşlerine yer vererek nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Buna ek olarak Covid19'un etkilerini TRC1 Bölgesi bağlamında etraflıca tanımlamak, açıklamak, mevcut durumu ortaya koymak ve olası ilişkileri ortaya çıkarmak bakımından betimleyici yöntemle oluşturulmuştur. Bu çalışma kapsamında Covid19 salgının toplumsal boyutları,² toplumla teması güçlü ve yüksek ilişkisi olan köprü kurumlar bağlamında analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmaya katkı sağlayan uzmanların işbirliği, ilgisi, konuya hakimiyeti, yorum ve çıkarımları analizin niteliğini ve kapsamını belirlemiştir.

Bir diğer belirtilmesi gereken nokta Tablo 1'de yer alan kurumların büyük bir çoğunluğu toplumda en az avantajlı gruplarla çalışmalarını yürütmekte, hizmetlerini bu çerçevede tasarlamaktadır. Bu anlamda amaçsal/kasıtlı olarak belirlenen bu kurumlar ve kurum temsilcileri/uzmanları aracılığıyla, Covid19 salgınının TRC1 Bölgesi'nde yukarıdan aşağıya değil de aşağıdan yukarıya izlenmesine olanak sağlanmıştır/sağlanacaktır. Zira görüşmelerde cevap aranan en önemli soru kırılgan grupların bu süreçten nasıl etkilendiği, bu süreci nasıl deneyimlediği yönünde idi. Salgın dönemi devam ettiği için ve evde kal, sosyal mesafe kurallarına uyulduğu için bu gruplarla en iyi temasın belirlenen kurumlar ve uzmanlar aracılığıyla sağlanacağı öngörülmüştür.

Araştırmanın üç sınırlılığı bulunmaktadır. Bunlardan ilki çalışma kapsamında ihtiyaca uygun, araştırmaya altlık oluşturacak verilerin henüz oluşturulamaması ve var olanlara da ulaşılamaması; gerektiği durumlarda yaygın araştırma tekniklerinin (derinlemesine yüz yüze görüşme, odak grup toplantıları, gözlemci vs.) kullanılamaması çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. İkincisi çalışma kapsamında Covid19'un toplumsal boyutlarına köprü kurumlar ve uzmanlar aracılığıyla ulaşılması, kurumun ve uzmanın kapasitesi bağlamında görece bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir. Son olarak henüz Covid19 tüm dünya tarafından deneyimlenirken ve etkileri çok yeni, üzerinden makul bir süre geçmeden bu araştırmanın yapıyor olması, olası toplumsal etki ve boyutun ortaya çıkarılmasında sınırlılık teşkil etmektedir.

Araştırmanın beşinci bölümünün çalışmaya katkı sağlayan, bilgi paylaşımına açık uzmanların görüşleri doğrultusunda hazırlandığı ve görüşmenin yapıldığı tarihin/dönemin göz önünde bulundurularak okunması gerektiği unutulmamalıdır. Okuyucu tarafından kolay anlaşılması bakımından gerekli görülen açıklamalara dipnotlarda yer verilmiştir. Prensip olarak uzmanın anlatmak/ ifade etmek istediği bilgilerin ve görüşlerin dışına çıkılmamıştır. Ancak mümkün olduğunca yalın ve anlaşılır olması için uzman görüşmeleri, bu raporun

¹ Salgın sonrası süreç halihazırda belirsiz olduğu için salgın sonrası araştırma, o dönemde uygun ve gerekli görülecek çerçeve ve yöntem belirlenerek yapılacaktır.

² Toplumsal boyut şüphesiz ekonomik boyutla ilişkilidir. Bu çalışmada da yer yer ekonomik ilişkisellik kurulmuştur. Ancak esasen toplumsal boyut mercek altına alınmıştır.

diline uygun, yorum ve yargı katılmadan ifade edilmeye çalışılmıştır. Uzman görüşmelerinde Covid19'un toplumsal boyutları bağlamında bahsi geçen bütün bilgilerin aktarılmasına dikkat edilmiştir. Bununla birlikte konuyla ilgili olmayan tali görüşme notlarına burada yer verilmemiştir. Yine de okuyucu bazı bölümleri/paragrafları okurken konunun dağıldığını veya bir kopukluğun olduğunu tespit edecektir. Bu durum bazı görüşmelerde ilgili birimin/uzmanın iş ve işlemlerinin alınan önlemlerle sınırlı olması (ki çok normal karşılanmaktadır) ve sosyal mesafe nedeniyle henüz hedef grupla ilgili derinlemesine bilginin elde edilememesiyle ilgilidir. Bu nedenle bu gibi görüşmelerde araştırmacı tarafından konu ve bağlam derinleştirilmek istense de görüşme, uygulanan tedbirlerin tekrar edilmesi ve birkaç olası çıkarımın yapılmasından ileri gidememiştir. Okuyucunun görece kopuk veya dağınık ifadeleri fark edeceği diğer bir yer de yoğun ve farklı bilgilerin alındığı görüşme notlarıdır. Zira bazı görüşmeler birimin/uzmanın sahayla temasının hala devam etmesi, çalışma alanının ve faaliyetinin salgından yüksek ölçüde etkilenmesi nedeniyle paylaşılacak bilgi ve görüşlerin yoğunluklu olduğu görüşmelerdir. Bu tip görüşmelerde ise çok fazla ilgili fakat farklı konu başlıklarından bahsedilmiştir.

Beşinci bölüm kendi içerisinde sosyal hizmetler ve kırılgan gruplar; gıda, tarım ve mevsimlik tarım işçiliği; göçmenler, eğitim ve öğretim, çevresel etkiler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere sınıflandırılmıştır. Konunun daha iyi anlaşılması bakımından önemli görülen bazı detaylara da (örneğin Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk birimi ne iş yapar gibi) kaynak gösterilerek yer verilmiştir.

Bu çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın amacı, ikinci bölümde metodolojisi, üçüncü bölümde analizin nasıl yapıldığına dair detayların verildiği giriş ve analizin tasarımı yer almaktadır. Dördüncü bölümde bu çalışmanın arka planıyla ilgili detay verilmektedir. Beşinci bölüm, Covid19 salgınının toplumsal boyutlarını TRC1 Bölgesi özelinde ortaya koyan araştırmanın bel kemiğini oluşturan bölüm olup yoğunlukla uzman görüşmelerine dayanmaktadır. Altıncı ve son bölümde uzman görüşmelerinin, yayın ve yayım taramalarının ufuk açtığı temel bulgulara ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

4. ARKA PLAN

İpekyolu Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan, Covid19 salgınına ilişkin ilk rapor 2020 Mart ve Nisan aylarını kapsayan, acil gündemli, hızlı bir değerlendirme aşaması olan akut dönemin betimleyici/keşfedici analizini içermekteydi. 28 Nisan 2020 tarihinde yayınlanan Covid19 Salgını TRC1 Bölgesi Sosyoekonomik İlk Etkileri³ araştırması ekonomik analiz ve sosyal analiz olmak üzere iki ana bölümden oluşmuştur. Sosyal analiz bölümünde salgın çalışma hayatı, eğitim, sağlık, gündelik yaşam pratikleri, toplumsal dayanışma, aile içi ilişkiler, göçmenler, iklim ve çevre gibi başlıklar altında değerlendirilmiştir. Sosyal analiz bağlamında beş temel çıkarımda bulunulmuştur. Bunlardan ilki (1) salgının gelecekte deneyimlenecek olan ekonomik ve toplumsal değişimin açık öznesi olacağı yönünde olmuştur. (2) Bu değişimin çalışma, eğitim, sağlık gibi

³ <https://www.ika.org.tr/upload/yazilar/Covid-19-TRC1-Sosyo-Ekonomik-Ilk-Etkileri-455578.pdf>

alanlarda; kamu ve sivil toplum kurumlarında hibrit yapılar ortaya çıkarabileceği tespitinde bulunulmuştur. (3) Olası değişimlerin temel belirleyicisinin ise evde kal ve sosyal mesafe⁴ çağrısı ve uygulamasının olacağı yönünde öngörülerde bulunulmuştur. (4) Salgın ve salgın sonrası sürecin zaman maliyetli/bağımlı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Yani bu izolasyon sürecinin örneğin 3 ay sürmesi veya 6 ay sürmesi veya bir yıl sürmesi durumunda değişen ve gelişen her şeyin boyutu, etkisi ve derinliği değişkenlik gösterecektir. Son olarak (5) Covid19 salgını tüm boyutlarıyla, görece maddi refah düzeyinin veya statünün gözetilmediği “belirsizlik” karakteristiği ile belirginleşmektedir. Bu durum bireylerin belirsizlikten kaçamayacağı ve korunamayacağı; riskin kapsayıcı, görece ayırım gözetmeyen nitelikte olduğu psikososyal ortamı oluşturmaktadır. Bu öngörülemez ve kırılabilir sosyal ve psikolojik ortam bireylerin karar verebilme, ayırım yapma yetisinde bir zayıflamaya yol açmaktadır. Bu bakımdan sokağa çıkma kısıtlamalarına uymayan, evde kal çağrısına duyarlılık göstermeyen, ‘normal’ gündelik alışkanlıklarına devam etmekte ısrarcı olan bireylerle karşı karşıya kalınmaktadır. Söz konusu raporda öne çıkan diğer bulgular aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

Covid19 salgını

- Esnek/evden çalışma, uzaktan eğitim, çevrimiçi/online uygulamalar orta ve uzun vadede iş, eğitim ve yaşam formlarında, iş yapma biçimlerinde değişime neden olacak niteliktedir.
- Okul, eğitim ve öğretim sisteminin yeniden sorgulanmasına; bireye özel, bireyin kapasitesine uygun, bireyin kendisinin de planlayabileceği bir eğitim planı doğrultusunda bir dönüşüme zemin hazırlayabilir.
- Kent yaşamı, ikincil ilişkilere ve profesyonelliğe bağlı bir yaşam tarzına dayalı olduğu için bu süreç toplum açısından insani değerleri gözetilen ve insani dayanıklılığı artıran bir sonuç doğurabilir.
- Sivil toplum kuruluşları kurumsal yapı, krize cevap verme/risk yönetme, kapasite geliştirme, fon bulma/oluşturma, gönüllülük faaliyetleri, işbirliği yaklaşımları gibi alanlarda yeniden yapılanma sürecine girecektir. Buna paralel olarak görece zayıf olan sivil toplumun, karar alma mekanizmalarına katılımı ve sivil topluma katılımın önemini artacağı belirtilebilir.
- Ev işi ve işin bölümünde yeniden bir düzenleme olacağı öngörülebilir. Ev içi iş bölümünün yeniden düzenlenme ihtimali (ki muhtemelen ihtimalden ötesine geçecektir) aile içi bireylerin toplumsal rollerinde de bir değişim yaratacak nitelikte olacaktır. Ev içi, eşler arası ve ebeveyn-çocuklar arası ilişkilerin dönüşüme uğraması toplumsal cinsiyet rollerinde bir değişime zemin hazırlayacaktır.
- Bu süreç hem olası salgınlara duyarlı hem de normal koşullarda nitelikli sağlık altyapısının geliştirilmesi, sağlık kapasitesinin iyileştirilmesine zemin hazırlayabilir.

---

⁴ Sosyal mesafe ile vurgulanmak istenen fiziksel mesafedir. Bu süreçte fiziksel mesafeye dikkat edilmesiyle ilgili yapılan uyarılar ve uygulamalar esasen toplumsal ilişkileri belirleyen ve sağlayan sosyal mesafeyi de şekillendirmektedir. Zira fiziksel mesafe bir anlamda toplumsal mesafeyi de belirleyen ve etkileri daha sonra tespit edilebilir olan, yeni bir boyutu da ortaya çıkarmaktadır.

Bununla birlikte tüm dünya genelinde herkese eşit ve ücretsiz sağlık hizmeti taleplerini gündeme taşıyabilir.

- Göçmenlerin barınma, gıda, kalabalıklaşma, fiziki ve mental yıpranma, sağlık, eğitim ve istihdam konusunda karşılaştıkları/karşılaşacakları riskler göz önünde bulundurulmalıdır.
- Bireylerin gündelik yaşamdaki kararlarında bir ikilem ve değişim yaşanmaktadır (evden çıkmalı mıyım, arkadaşlarımı davet etmeli miyim, dışarda yemek yiyelim mi gibi) gündelik yaşam kararları bireyin kimliğini belirlediği için söz konusu değişim yeni bir toplumsal kimlik oluşturmaya gebe görünmektedir.
- Geleneksel iletişim kanallarının toplumsal bağ ve dayanışmanın macunu olması nedeniyle sosyal medya/sanal ortam aracılığıyla kurulan iletişimin yeni ve gelişmeye açık farklı iletişim formları ortaya çıkarma potansiyeli olmakla birlikte bu geleneksel ruhu zayıflatabileceği öngörülebilir.

5. TRC1 BÖLGESİ VE COVID19 SALGINININ TOPLUMSAL BOYUTLARI

TRC1 Bölgesi kesitinde toplumsal boyutlarının analiz edilmeye çalışıldığı bu araştırmaya konu olan Covid19 salgınına ilişkin tedbirlerin ülke genelinde alındığı, kurumsal uygulamaların bakanlık düzeyinde belirlendiği ve yerelde ilgili yönetmeliğe göre uygulandığını öncelikle belirtmek gerekir. Bu bölümde TRC1 Bölgesi Covid19 salgın sürecinin ilk aşaması sosyal hizmetler ve kırılgan gruplar; gıda, tarım ve mevsimlik tarım işçiliği; göçmenler, eğitim ve öğretim, çevresel etkiler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ana başlıklar altında incelenmektedir.

5.1. Sosyal Hizmetler ve Kırılgan Gruplar

Halihazırda kırılgan grupların kendi kendilerini bu salgından koruma kapasitesinin düşük olması nedeniyle Covid19 salgını, kırılgan grupların kırılganlığını iş/gelir kaybı, eğitime erişim, güvenli ve yeterli beslenme, hijyen ve koruma malzemesi temini, kira, elektrik, su gibi aylık giderleri ödeme bakımından daha da derinleştirmiştir. Bu anlamda bu süreçte kırılgan grupların hangi sosyal hizmete nasıl eriştiğini bilmek önem arz etmektedir.

Gaziantep Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü⁵

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri (SED) birimi “yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişi ve ailelere çocuklarını yanında bakımına imkân sağlanması amacıyla kaynakların yeterliliği ölçüsünde yapılan ekonomik destek ile ailelerine yapılacak psiko-sosyal destek hizmeti olan hizmet desteğini kapsamaktadır” (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı). Ekonomik destekler süreli ve geçici olmak üzere nakdi olarak yapılmaktadır. Bu destekler ekonomik yoksunluk nedeniyle, desteklenmedikleri takdirde korunmaya muhtaç duruma düşecek olanlardan haklarında bakım tedbiri kararı alınmaksızın sosyal ve ekonomik

⁵ Üç ilin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinin aynı birimleriyle görüşülmüştür. Birimlerin görev tanımlarıyla ilgili detaylı bilgi bu başlık altında ifade edilmiştir. Tekrara düşmemek adına Adıyaman ve Kilis görüşme notlarında bu genel bilgilere yer verilmemiştir.

destek hizmetinden yararlandırılarak ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocuklar, bakım tedbir kararlı iken yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle, sosyal hizmet kuruluşlarından veya koruyucu aile yanından ayrılanlardan iş ve meslek edinme kursuna veya eğitimlerine devam eden veya bir iş ve meslek sahibi olamayıp desteklenmedikleri takdirde muhtaç duruma düşecek olan gençler, olağanüstü bir felaket, tabii afet, hastalık veya kaza geçirerek belirli bir süre kendisinin ve geçindirmekle yükümlü bulunduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanlar ile hayati tehlike arz eden ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan veya vefat eden kişilerin çocuklarını kapsamaktadır.⁶

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti birimiyle yapılan görüşmede⁷ Covid19 sonrası sosyal yardım başvurularının arttığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu süreçte Covid19 öncesi uygulanan keskin kriterler görece esnetilmiştir ve mümkün olduğunca ihtiyaçlar karşılanmaya çalışılmaktadır. Örneğin salgın öncesi yardımdan faydalanabilmek için tek ebeveynli aile, çalışmayacak derecede engeli olmak gibi kriterler aranırken şimdi bu kriterler esnetilmiştir. Yine Covid19 öncesi 18 yaş üstü çalışabilir durumda olan birey/aileler ve tarım geliri olan bireyler/aileler desteklenmemekteydi. Ancak şu anda işini kaybeden 18 yaş üstü bireyler ve tarım geliri olanlar da desteklenmektedir. Normal koşullarda destek talebinde bulunanlar gerekli görüldüğü takdirde yüz yüze görüşme ve hane ziyaretleri ile değerlendirilmekte idi. Ancak bu süreçte mesafe ve teması korumak amacıyla sosyal destek başvuruları online alınmakta, işlemler telefon ve Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) veri tabanına dayanarak yürütülmektedir. Covid19 öncesi ayda ortalama 200 kişiye SED yardımı yapılırken şimdi bu rakamın üç katına, 600 kişiye çıktığı belirtilmektedir. Suriyelilere de aynı kriterler gözetilerek yardım edilmektedir. Kurumsal olarak bakıldığında ise SED biriminin iş yükünün artması nedeniyle kurum içi birimler arası desteği sağlanmaktadır. Öte yandan Ekonomik İstikrar Kalkanı kapsamında Gaziantep'te birinci faz 1000 TL'lik yardımdan 76 bin kişi, ikinci fazdan ise 68 bin kişi faydalanmıştır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yapılan bu yardımlara ek olarak 18 bin aileye de nakdi yardımda bulunulmuştur.⁸

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Birimi:⁹ Birimin temel görevi engelli ve yaşlı bireylere yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici sosyal hizmet faaliyetlerini yerine getirmektir. Yapılan uzman görüşmesinde Covid19 sürecinde hizmet verdikleri kişi sayısında bir değişikliğin olmadığı, kuruluşlara acil durum haricinde kişilerin alınmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Kuruluşa yeni alınan engelli veya yaşlı bireyler 14 gün karantinaya alındıktan sonra kuruma kabul edilmektedir. Sokağa çıkma yasağı söz konusu hedef grubu oldukça etkilemiştir. Bu nedenle kuruluş içerisinde rutin faaliyetlerin yanı sıra hedef grubun ihtiyaç duyduğu psikososyal aktiviteler ve gereksinimler yerine getirilmektedir. Bunun yanı sıra personelin 14 gün boyunca sürekli çalışıyor olması ve kurumda kalma zorunluluğunun

⁶ İlgili uzman tarafından hazırlanan değerlendirme notu. 07.05.2020 tarihli e-posta.

⁷ 30.04.2020 tarihinde telefonla yapılan uzman görüşmesinden derlenmiştir.

⁸ Gaziantep Valiliği resmi instagram sayfası.

⁹ 30.04.2020 tarihinde telefonla yapılan uzman görüşmesinden derlenmiştir.

olması hem bireysel olarak hem de aile boyutunda personeli etkilemektedir. Kurum personeline kuruma girerken test yapılmakta olup personel 14 gün kurumda kalmaktadır. 14 günün sonunda kurum personeline test yapılarak personel kurumdan çıkmakta ve diğer ekip 14 günlük çalışma için kuruma aynı önlemler alınarak giriş yapmaktadır. Uzman, bu noktada kurum personelinin bireysel aile yaşantısı ve ilişkilerinde zorluk yaşadığı belirtilmiştir.

Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM)¹⁰ şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin bir biçimde uygulanmasına yönelik olarak, şiddete maruz kalan ya da şiddete maruz kalma riski bulunan kişilerin başvurabileceği, danışmanlık, rehberlik ve yönlendirme hizmetleriyle, ihtiyaç duydukları konularda güçlendirici ve destekleyici hizmetleri veren ve izleme çalışmalarını yedi yirmi dört esası ile yürüten merkezlerdir.¹¹ Bu kapsamda yapılan görüşmede Covid19 sürecinde Gaziantep ŞÖNİM tarafından iş ve işlemler mümkün olduğu kadar fiziksel temas kurulmadan devam ettiği bilgisine ulaşılmıştır. ŞÖNİM'e başvuran mağdurlar toplu yaşam alanını kullandıkları ve dolayısıyla salgının yayılmasını önlemek amacıyla barınma talebiyle gelen kadınlar, çok acil ve can güvenliği tehlikede değilse genellikle yakını veya akraba yanına yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu süreçte kuruluşa barınma talebiyle getirilen ve hakkında barınma tedbir kararı uygulanan kadın ve beraberindeki çocuklara salgın süreci, gerekli izolasyon kuralları, risk faktörleri gibi konu ve tedbirler hakkında bilgi verilmektedir. Kuruludan izinli ayrılıp tekrar dönemeyeceği (örneğin Covid19 öncesi kadınlar konukevinden izin alarak birkaç saat çıkabiliyorlardı ancak şimdi böyle bir izin verilmemektedir), 14 günlük sosyal izolasyon sürecine uyması gerektiği detaylı olarak aktarılmakta ve bu duruma rağmen kuruluş bakımı talep eden mağdurlar ve beraberindeki çocuklar kadın konukevine Covid19 testi yapılarak ve sağlık raporu alınarak misafir edilmektedir. Sağlık raporunun olmadığı durumlarda 155 ekiplerinden destek alınarak en yakın sağlık ocağına rapor alınması için yönlendirme yapılmaktadır. Öte yandan salgın öncesi Gaziantep ŞÖNİM'e çevre illerden çok fazla nakil talebi olmaktadır. Ancak halihazırda seyahat yasağı nedeniyle bu nakil işlemleri yapılmamakta ve olası bir yığılmanın ve yayılmanın da önüne geçilmektedir. Buna ek olarak kuruluş personelleri ve kuruluştaki kalanlar da günlük olarak sağlık kontrolünden geçmekte ve sağlık bilgileri müdürlüğe günlük olarak raporlanmaktadır. Hastalık belirtisi gösterenler İl Sağlık Müdürlüğü'ne bildirilerek, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na raporlanmaktadır. Kuruluşlar belirli aralıklarla dezenfekte edilmekte, hijyen kuralları, korunma kuralları yerine getirilmektedir.

Gaziantep ŞÖNİM'in 2019 Ocak, Şubat, Mart ile 2020 Ocak, Şubat, Mart ayları karşılaştırıldığında aile içi şiddet nedeniyle adli birimlere başvuru yapan kişi sayısında belirgin bir artışın olmadığı belirtilmiştir. Halihazırda Covid19'un aile ilişkilerine yansıdığı münferit bir kaç vaka görülmüştür. Vaka öyküsüne bakıldığında salgın nedeniyle eşinin işten çıkarıldığı, düzenli gelirlerinin olmadığı, daha önce aile içi şiddet öyküsünün olmadığı ancak şimdi şiddetin fiziksel boyutlara ulaştığı öğrenilmiştir. Bir diğer vakada, mağdur öyküsünü anlatırken Covid19 evde kal çağrısıyla eşiyile çok uzun süre vakit geçirmek durumunda

¹⁰ 30.04.2020 tarihinde telefonla yapılan uzman görüşmesinden derlenmiştir.

¹¹ İlgili uzman tarafından hazırlanan değerlendirme notu. 01.05.2020 tarihli e-posta.

kaldığını ve bu süreçte de şiddet gördüğünü belirtmiştir. Bir diğer vakada ise mağdur salgın ve hastalanma riski ile ev içi şiddet arasında bir seçim yapmıştır. Mağdur ŞÖNİM uzmanları tarafından yapılan konukevine alınması durumunda toplu yaşam alanındaki salgın risklerine ilişkin bilgilendirme ve uyarılar sonucunda, bireysel olarak yaşadığı şiddetten dolayı çocuklarını riske atmak istemediğini, ailesiyle geçinmeye çalışacağını, ailesini ve kendisini riske atmak istemediğini belirterek barınma talebini geri çekmiştir. Öte yandan Covid19 sürecinde alınan cezaevi tahliyeleriyle ilgili bir vaka örneğinin görülmediği belirtilmiştir.

Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk, Çocuk Evleri ve Çocuk Sitelerine¹² ilişkin iş ve işlemler Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak yürütülmektedir. Korunmaya muhtaç çocuk kavramı 06.02.2014 tarih ve 6518 sayılı Kanun'la korunmaya "ihtiyacı olan" çocuk olarak değiştirilmiştir. Kanun korunmaya ihtiyacı olan çocuğu beden, ruh ve ahlaki gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup, ana veya babasız, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, ana veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip, her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan çocuklar olarak ifade etmektedir (Uğur, 2018:8). Çocuk evleri "her ilin sosyal ve kültürel özellikleri dikkate alınarak okul ve hastane gibi hizmet birimlerine yakın olan yerleşim yerlerinde apartman dairesi ya da müstakil binalarda 5-8 çocuğun ev ortamında bakımlarının sağlandığı bir hizmet modelidir" (Uğur, 2018:63). Çocuk evleri sitesi ise "korunma ihtiyacı olan çocukların bakımlarının sağlandığı bir kampüs içerisinde bulunan birden fazla ev tipi hizmet birimlerinden oluşan kuruluşlardır" (Uğur, 2018:63). Bu minvalde Gaziantep'te 19 çocuk evi 6 çocuk sitesi olduğu belirtilebilir. Bu kuruluşlarda Covid19 kapsamında hijyen ve koruma tedbirleri alınmış olup, kurumlara ziyaret kapatılmıştır. Uzaktan eğitim ve rutin iş ve işlemler devam etmektedir. 20 yaş altı bireylere sokağa çıkma yasağının hedef gruplarından biri de bu kuruluşlarda kalan çocuklardır. Bu uygulama korunmaya ihtiyacı olan çocukların vaka sayısında azalmasını sağlamıştır. Zira vakaların nedeni genelde sokakta çok vakit geçiren çocuk ile aile arasında ortaya çıkan gerilimlerden kaynaklanmakta idi. Bu gerilimden uzaklaşmak isteyen çocuk ise genellikle bu birime başvuru yapardı. Şu anda çocukların sokağa çıkmaması ve dolayısıyla suça bulaşma riskinin azalması aile içi barışı sağladığı düşünülmektedir.

Alo 183 Sosyal Destek Hattı¹³ aile, kadın, çocuk, engelli, yaşlı, şehit yakınları ile gazi yakınlarına hizmet veren rehberlik ve danışmanlık destek hattıdır. Yapılan görüşmede Covid19 öncesi Alo 183 çağrı merkezine gelen aramaların yaklaşık %70'inin çocuğa yönelik fiziksel şiddet ve ihmal, %30'unun erken yaşta evlilik veya istismar olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Covid19 sonrası gelen aramaların %70-80'i işsiz kaldığı, çocuklara bakılamadığı aksi takdirde yuvaya vermek zorunda olunacağına dair ihbarlardır. Bu gibi durumlarda saha personeli incelemeye gitmeye ve ilgili birimlere yönlendirme yapmaya devam etmektedir. Saha deneyimi ve çağrı merkezine yapılan aramalar ve talepler analiz edildiğinde çocuklarını yuvaya vermek isteyen bazı ailelerin (hepsi değil), esasen çocuklarını vermek istemediği, bunu bir tehdit olarak kullanmaya çalıştıkları ve yuvadaki

¹² 30.04.2020 tarihinde telefonla yapılan uzman görüşmesinden derlenmiştir.

¹³ 04.05.2020 tarihinde telefonla yapılan uzman görüşmesinden derlenmiştir.

çocuğun 18 yaşından sonra iş sahibi olması avantajını suiistimal etmeye çalıştıkları ifade edilmiştir. Kurumsal yaklaşıma bakıldığında çocuklarla ilgili gelen koruma taleplerinde prensip olarak çocukları direkt yuvaya almak değil de aile veya akraba veya yakınlarının yanında yaşaması, çocuğa bu bakıcı ailenin yanında destek verilmesi temel yaklaşımdır. Buradaki amaç çocuğa en iyi bakımın kurumda değil de aile yanında olmanın çocuğa sağlayacağı yüksek faydayı gözetmektir. Öte yandan Covid19 süreciyle birlikte çağrı merkezinde daha önce 1 personelle hizmet verilirken bu süreçte personel sayısı 4'e çıkarılmıştır.

Evde Bakım Yardımı¹⁴ ise “her türlü gelirler toplamı esas alınmak suretiyle, hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı, asgari ücretin aylık net tutarının 2/3'den daha az olan bakıma ihtiyacı olan engellilere, engellinin bakımına destek amacıyla verilen sosyal yardımdır” (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı). Evde bakım yardımı talebinde bulunacak bireylerin ilgili sağlık kuruluşundan tam bağımlı olduğuna dair rapor alması gerekmektedir. Bu süreçte ihtiyaç sahipleri sağlık kuruluşlarına gidemediği ve engelli sağlık raporu alamadığı için başvurularda, iş ve işlemlerde azalma olmuştur. Covid19 sonrası engelli sağlık raporu talebi konusunda hastanelerde yığılmanın olacağı beklenmektedir. Halihazırda Covid19 öncesi alınan başvuru işlemleri yürütülmektedir. Yaklaşık 3 aydır yeni başvuru bulunmamaktadır. Kritik ve acil dosyalar dışında inceleme ve ev ziyaretleri yapılmamaktadır. Kritik durumlarda ise bakıcı kim ise onu kuruma çağırıp ön görüşme yapılarak iş ve işlemler devam ettirilmektedir.

Adıyaman Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü

Covid19 sonrası SED¹⁵ kapsamında yapılan faaliyetler e-devlet üzerinden yürütülmeye başlanmıştır. İncelemeler SOYBİS kayıtları üzerinden yapılmakta, hane incelemeleri gerçekleştirilememekte, beyan ve belge üzerinden işlem yapılmakta ve başvuru sahiplerinin ilgili kurumlara yönlendirilmesi devam etmektedir. Bu süreçte SED başvurusunda ciddi bir artışın olmadığı ifade edilebilir. Bu kapsamda Adıyaman Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) ile yapılan görüşmede¹⁶ Pandemi Sosyal Destek Programı kapsamında birinci fazdan 14.000 hanenin, ikinci fazdan 10.500 hanenin yararlandığı belirtilmiştir.

2019 yılı verilerine bakıldığında Adıyaman ŞÖNİM¹⁷ Türkiye’de kapasite altı çalışan 16 ilden biridir. Kadın konukevinde kalma süresi maksimum 6 ay olmasına rağmen Adıyaman Kadın Konukevi’nde bu süre mağdur ve korunma talep edilen kişi arasında anlaşma sağlandığı için 10 veya 15 gündür. Covid19 sonrası gelen kadınlar, konukevindeki kadınların salgından korunması amacıyla kamu kurumlarının misafirhanesine yerleştirilmekte, 14 gün karantina süresi uygulanmakta ve test sonucu negatif çıkarsa kadın, konukevine yerleştirilmektedir. Covid19 sürecinde Adıyaman’da şiddet vakalarında ciddi bir artışın olmadığı ifade edilebilir. Ancak Covid19 süreci söz konusu hedef kitleyi ve kurum

¹⁴ 05.05.2020 tarihinde telefonla yapılan uzman görüşmesinden derlenmiştir.

¹⁵ 29.04.2020 tarihinde telefonla yapılan uzman görüşmesinden derlenmiştir.

¹⁶ 29.04.2020 tarihinde telefonla yapılan uzman görüşmesinden derlenmiştir.

¹⁷ 28.04.2020 tarihinde telefonla yapılan uzman görüşmesinden derlenmiştir.

çalışanlarını cezaevleri tahliyelerinin yaratacağı olası sorunlar bakımından etkilemiştir. Adıyaman ŞÖNİM bu süreçte büyük oranda aftan yararlanan kişilerin, sivil yaşamını sürdüren mağdura zarar vermemesi için önlemler alan iş ve işlemlere yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda mağdur bilgilendirilmekte, can güvenliği var mı yok mu, koruma talebi var mı yok mu noktasında mağdurlarla iletişime geçilmektedir. Mağdurun koruma talebi yoksa aydınlatılmış rıza belgesi imzalatılmakta, aksi durumda da rutin koruma kararları ve önlemleri alınmaktadır.

Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk, Çocuk Evleri ve Çocuk Siteleri¹⁸ ile ilgili yapılan uzman görüşmesinde temel yaklaşımın çocuğun yüksek yararı ve bu yararın da aile yanı olduğu belirtilmiştir. Kurumsal yapının çocuğun yetiştirilmesinde olumsuz etkileri olduğu için çocuğa en iyi bakımın aile yanında yapılacağı temel felsefesiyle vakalar öncelikle aile ortamında desteklenmektedir. Covid19 sonrası da bu temel yaklaşımla alınan önlemler ve gerçekleştirilen faaliyetlere devam edilmektedir. Covid19'un etkilediği en büyük kitlelerden biri de 20 yaş altı bireylerdir. Söz konusu kurumlarda kalan çocuklar da 18 yaş altı çocuklar olduğu için sokağa çıkma yasağından ilk ve uzun süreden beri etkilenen kesimi oluşturmaktadır. Bu süreçte çocuklara yönelik hizmetler Covid19 kapsamında alınan hijyen, sosyal mesafe gibi kurallara uyularak devam etmektedir. Öte yandan kuruluşun idari kadrosunda bulunan öğretmen, psikolog, sosyolog ve uzmanlar salgını önleme ve korunma kurallarına uyarak çalışmalarını yürütmektedir.

Kilis Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü

27.04.2020 tarihinde yapılan uzman görüşmesinde¹⁹ öncelikle Kilis ilinin, büyükşehir olmamasına rağmen çevresinde Gaziantep ve Hatay'ın olması nedeniyle doğal olarak karantinaya girdiği ve bu nedenle vaka sayısının oldukça düşük olduğu belirtilmiştir. Halihazırda insanlar şehir içinde sokağa çıkma yasağı olmadan ancak kamusal alanlarda alınan önlemlere uyarak gündelik yaşamlarına devam etmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü kapsamında yürütülen Covid19 mücadelesinin en önemli araçlarından biri Valilik işbirliği ile gerçekleştirilen Vefa Sosyal Destek Ekibi'nin faaliyetleridir. Vefa Sosyal Destek Ekibi²⁰ Covid19 sonrası doğrudan kırılabilir grupların hizmete erişimini sağlama amacını gütmektedir. 21.03.2020 tarihinde 65 yaş üstü vatandaşlar ve kronik rahatsızlığı bulunan vatandaşların sokağa çıkma yasağı kararı alınması sonrasında söz konusu vatandaşlara sağlık başta olmak üzere temel ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli tedbirlerin alınması kapsamında kurulmuştur. Bu kapsamda ikametlerinden ayrılamayan vatandaşlar 112, 155, 156 numaralarını arayarak veya e-devlet aracılığıyla ihtiyaçlarını bildirmektedir. Kamu personeli ve gönüllü personellerden oluşan

¹⁸ 28.04.2020 tarihinde telefonla yapılan uzman görüşmesinden derlenmiştir.

¹⁹ 27.04.2020 tarihinde telefonla yapılan uzman görüşmesi ve 28.04.2020 tarihli e-posta ile gelen değerlendirme notundan derlenmiştir.

²⁰ Koronavirüs tedbirleri kapsamında sokağa çıkma kısıtlaması bulunan 65 yaş üstü ile kronik rahatsızlığı bulunanların ihtiyaçlarını karşılamak için valilikler ve kaymakamlıklar koordinesinde 81 ilde Vefa Sosyal Destek grupları oluşturulmuştur (<https://www.icisleri.gov.tr/vefa-sosyal-destek-gruplari-5674281-haneve-ulasti>). Söz konusu destek grupları 21.03.2020 tarihli 5732 sayılı İçleri Bakanlığı genelgesiyle kurulmuştur.

ekip hedef grubun ihtiyaçlarının hızlı, sağlıklı ve amaca yönelik ulaştırılmasını sağlamaktadır. Ekipler ailenin sadece temel ihtiyaçlarıyla değil, aile bireylerinin başka sorunlarını da tespit ettikleri takdirde yönlendirme, bilgilendirme ve müdahalede bulunmaktadırlar.

Yine ulusal ölçekte uygulanan Pandemi Sosyal Destek Programı, Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi kapsamında uygulanmaktadır. Söz konusu hizmet SYDV'ler tarafından yürütülmektedir. Bu desteğin ilk iki fazı dağıtılmış, üçüncü fazda yakında dağılacaktır. Birinci fazdan en az %40 engelli, yaşlı, dul, süt parası alan, okul parası alan, şartlı sağlık ve eğitim parası alan, hane geliri 600 TL'nin altında olan vatandaşları kapsamaktadır. Bu kapsamda ihtiyacı olan aileye 1.000 TL yardım yapılmaktadır. Kilis'te birinci fazdan yararlananların sayısı 7.393 ailedir. İkinci fazda kriterler biraz esnetilmiş ve pandemiden dolayı hak kaybına uğrayan, ücretsiz izne çıkarılan ya da işten çıkarılan aileleri kapsamaktadır. Kilis'te ikinci faz sosyal destek programından yararlanan aile sayısı 4.606 ailedir. Üçüncü faz için ise e-devlet üzerinden ön başvurular alınmaya devam etmektedir. Kilis'te Covid19 öncesi SYDV'ler bünyesinde yardım yapma süresi 2 ayda bir iken şimdi tüketimin artmasından dolayı 15 günde bir yapıldığı ifade edilmiştir.²¹

Valilik tarafından alınan İl Umumi Hıfzısıhha Kurul Kararları, salgınla mücadele kapsamında dikkatli bir şekilde uygulanmaktadır. Bu kapsamda sokağa çıkma yasağı bulunan vatandaşlara cezai işlemlerin uygulanması; marketlerin müşteri sayısı, çalışma saatleri, sosyal mesafenin korunması ve maske ve eldiven kullanımının denetlenmesi; toplu taşıma araç kapasitesi, yolcuların oturma sıklığı; pazar yerlerinde kurallara dikkat edilmesi gibi konularda önlemlerin alınmasına ve denetimlere devam edilmektedir.

Müdürlüğe bağlı sosyal hizmet merkezlerinde hane inceleme faaliyetleri telefonla yürütülmektedir. E-devlet, Açık Kapı, CİMER ve Alo 183 başvuruları ivedilikle değerlendirilmekte ve geri bildirimler sağlanmaya devam etmektedir. Bu kapsamda Mart ayında e-devlet üzerinden alınan 1.400 başvurunun yedisinin olumlu cevaplandığı belirtilmiştir. Başvuruya kıyasla cevaplanan taleplerin az olması, bir kısım başvuruların Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün hizmet modeline uygun olmamasıdır. Buna rağmen Müdürlüğe gelen her talep dikkate alınıp, ilgili yönlendirilmeler yapılmaktadır.

Mart ayı içerisinde Açık Kapı aracılığıyla alınan 50 başvurunun beş tanesinin müdürlük faaliyetleri ile ilgili olduğu, diğerlerinin ilgili olmadığı; Alo 183 hattına ise beş başvurunun yapıldığı, vatandaşların bilgilendirildiği ve yönlendirildiği belirtilmiştir. CİMER kapsamında ise yedi başvurunun olduğu dördünün olumlu sonuçlandığı ve sorunların çözüldüğü, diğer üç başvurunun değerlendirme aşamasında olduğu ifade edilmiştir.

Engelli Evde Bakım Birimi ve Engelli-Yaşlı Hizmetleri Birimi faaliyetleri de diğer birimlerde olduğu gibi temastan uzak, ev ziyaretleri olmadan telefonla ya da dijital ortamda

---

²¹ 27.04.2020 tarihinde telefonla yapılan uzman görüşmesi.

devam etmektedir. Buluntu, terk gibi vakalarda, kişilerin kuruluştaki bulunan personele bulaşı yaymaması amacıyla bu vakalar ya aile ve akrabaların yanında kalması için yönlendiriliyor ya da Valilik tarafından tahsis edilen bir misafirhanede kalması sağlanmaktadır. Şimdiye kadar ki vakalar aile veya akraba yanına yerleştirilerek bulaş etkisi kalkana kadar orada kalması sağlanmıştır. Bu süre boyunca kişinin ihtiyaçları kurum tarafından karşılanmakta ve kişi takip edilmektedir.

Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk Birimi de diğer birimler gibi faaliyetlerini telefonla ve online yöntemlerle sürdürmektedir. Hane ziyaretleri minimize edilmeye çalışılsa da, çocukların bakıma muhtaç ve korunmasız olması sebebiyle, genel olarak hanede incelemelere gidilmeye devam edilmektedir ancak Covid19 öncesi döneme göre nispeten azaldığı belirtilmiştir.

Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi'ne olan başvuruların vaka ve müracaat sayısının normal zamana göre azaldığı, hane ziyaretlerinin ise acil olmadıkça en aza indirildiği ifade edilmiştir.

Bunlara ek olarak yapılan uzman görüşmesinde yardım talepleri kır-kent bağlamında da değerlendirilmiştir. Kilis'in küçük bir il olduğu, özellikle köylerdeki imece kültürü, akrabalık ilişkileri ve toplumsal dayanışma köylerden gelen yardım talebini görece azaltmaktadır. Dolayısıyla genellikle kent merkezinde yaşayanların ihtiyaçlarına odaklanılmaktadır. İlçelerle de kaymakamlık ve muhtarlarla iletişim halinde olduğu belirtilmiştir.

Covid19'un olumsuz psikolojik etkilerinin, insanların ihtiyaçlarının giderilmesiyle, kurumsal olarak destek verilmesi ve takip edilmesiyle minimize edildiği, sürecin dünya genelinde yaşanmasının rahatlatıcı bir unsur olduğu, bu nedenle alınan önlemlerin ve yaşananların sabırla karşılandığı uzmanlar tarafından belirtilmiştir. Buna karşın temel sıkıntının ekonomik döngüde yaşandığı ifade edilmektedir. Her iki durumda da toplumsal tepki zaman bağımlı olarak gelişmektedir. Sürecin uzun sürmesi durumunda bireylerin aynı sakinlikte kalıp kalmayacağı da merak konusu olduğu belirtilmiştir.

5.2 Gıda, Tarım ve Mevsimlik Tarım İşçiliği

Tarım sektörü normal koşullarda stratejik öneme sahip sektörlerden biridir. Salgın koşullarında bu önem daha da artmaktadır. "Bu konuyla ilgili olarak Birleşmiş Milletler-Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) Covid19'un gıda kaynaklı olmadığını, gıdalardan bulaştığına dair bir kanıt olmamasına rağmen gıda hijyenine dikkat edilmesi gerektiği konusunda uyarılar yapmaktadır. FAO, toplum sağlığı için, tarımsal ürünler ile canlı hayvanların taşınması ve gıda zincirinin tüm aşamalarında hijyene dikkat edilmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Bu hususun hastalığın yayılmasının önlenmesine ve kontrolüne yardımcı olacağını duyurmuştur" (TEPAV, 2020). Bu bağlamda FAO'nun yapmış olduğu hijyen vurgusu ve Covid19 salgınının tarım işçilerine, mevsimlik gezici tarım işçilerine yansması ve gıda güvenliği konusundaki olası risklerin ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. Tarım işçileri toplumsal yapı içerisinde en az avantajlı gruplardan birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte tarımsal üretimde de kritik bir öneme sahiptir.

Gaziantep İl Tarım ve Orman Müdürlüğü^{22, 23, 24}

Gaziantep ve çevresinde mevsimlik işçilerin yoğunlaştığı ilçeler Nurdağı, İslahiye, Araban ve Şahinbey ilçeleridir. Halihazırda Nurdağı'nda 1500-2000, İslahiye'de 3500, Araban'da 2000 ve Şahinbey'de 200-300 mevsimlik işçi bulunmaktadır. Bu işçiler genellikle Adıyaman, Şanlıurfa, Kilis illerinden biber, soğan, sarımsak gibi ürünleri toplamak için gelmektedir. Mevsimlik işçiler tarlanın yanında çadır kurarak, ortak tuvalet kullanarak ve bir çadırda çok nüfuslu yaşayarak hayatlarını sürdürmektedir. Covid19 öncesinde de bu sağlıksız koşullarda yaşıyorlardı. Covid19'la seyahatlerin yasaklanmasıyla da birlikte hem işlerini kaybettiler hem de çalışıyor olsalar bile bu sağlıksız koşullarda çalışmaya ve yaşamaya devam etmektedirler. Bu kapsamda Gaziantep Tarım ve Orman İl Müdürlüğü karantina önlemlerini almış, çadırlar üç metre mesafe aralıklarla kurulmuştur. İşçilerin 14 gün boyunca dışarı çıkmaması, mümkün olduğunca az kişiyle temas etmesi sağlanmaktadır. Kendi aralarından seçtikleri çavuş veya bir kişi, mevsimlik işçilerin alış veriş ve bunun gibi ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Tarlada bir buçuk metre mesafeyle çalışılmaktadır. İlaçlama ve dezenfekte önlemleri alınmış durumdadır.

Genelde geniş aile yapısından oluşan mevsimlik tarım işçileri yılın altı veya yedi ayı sahadadırlar. Dolayısıyla hem bu sürenin oldukça uzun olması nedeniyle hem de tarım işçilerinin halihazırdaki sağlıksız yaşam alanlarını iyileştirmek amacıyla geçici değil kalıcı çözümlere gereksinim duyulmaktadır. Bu doğrultuda her ilçede tarım işçilerinin yoğun olduğu bölgelerde arazi ve altyapı tespiti yapıp sabit konteynerler kurulması sağlanabilir. Bu süreç Tarım ve Orman İl Müdürlüğü, TEDAŞ, GASKİ, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Belediye gibi kritik öneme sahip kurumlarla işbirliği yapılarak tasarlanabilir. Bir örnek vermek gerekirse hem geçici barınmada hem de kalıcı barınmada en temel sorun elektrik, su, tuvalet ve banyo imkânlarıdır. Bu sorunun giderilmesi için mevsimlik işçi kendisi elektrik çekerse kaçak elektrik kullanmış oluyor ve sonrasında elektrik faturası işverenin maliyetini artırıyor. Bu anlamda devlet işverenin elektrik ve su giderinin bir miktarını karşılayabilir. Konteyner mahalleler kurulabilir. Covid19 kapsamında uygulanan seyahat kısıtlaması ve ulaşımda yolcu sayısının azaltılması gibi nedenlerle maliyetler de artmıştır. Dolayısıyla kalıcı veya geçici çözüm olsun olmasın çok aktörlü ve sonuç odaklı çözümler üretilmelidir.

Mevsimlik tarım işçileri sağlıksız yaşam ve hijyen koşulları ve yaşam alanları (örneğin banyo ve tuvaletlerin ortak olması, çadırlarda bölmelerin olmaması, temiz suya erişimin olmaması gibi) ile mücadele etmektedirler. Ayrıca bu ortak kullanım alanlarının olması, genelde bölmesiz çadırlarda kalabalık nüfuslarla yaşanması kadın ve çocukların ihmal ve istismar edilmesine açık bir ortamı da yaratmaktadır. Öte yandan köylünün mevsimlik işçilerin uzak bir yerde konaklamasını istemesiyle bir toplumsal dışlanma da yaşanmaktadır.

---

²² 28.04.2020 tarihinde telefonla yapılan uzman görüşmesinden derlenmiştir.

²³ 29.04.2020 tarihinde telefonla yapılan uzman görüşmesinden derlenmiştir.

²⁴ 06.05.2020 tarihinde telefonla yapılan uzman görüşmesinden derlenmiştir.

Tarım işçilerinin yaşam ve hijyen koşulları sadece kendisi için değil kamu sağlığı için de önem arz etmektedir. Şayet tarım işçisi kendi hijyenini sağlayamıyorsa bu kişi tarlaya gittiğinde mikrobiyoloji ürüne bulaştıracaktır. Üründen de diğer insanlara bulaşacaktır. Hayvancılık, süt sağımı için de bu geçerlidir. Dolayısıyla bir ürünün çiftçiden pazara ulaşana kadar ki koşulları ve işlemleri için bir kayıt sistemi oluşturulmalıdır. Bununla birlikte tarladaki ürünü güneşten korumak için alanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ürün koruma sadece tarım ürünleri için değil işçiler için de önemlidir. Zira tarım işçileri genelde sabah 7’de işe başlar akşam 7’ye kadar devam etmektedir. Yemeklerini de yanında götürdükleri için yemek koruma, saklama araç gereçlerine ve alanlarına ihtiyaç vardır.

Bir diğer çözüm ortak makine parklarının kurulması olabilir. Çiftçi örgütlenmesi çok önemli olduğu için bu konuda birlik ve kooperatifler aracılığıyla hareket edilebilir. Tarım kooperatifleri ilk beş yıl devlet desteği alabilirler. Sürdürülebilir bir başarı hikâyesi yaratmak için ana aktörlerin dahil olduğu bir pilot proje yapılabilir. Sürdürülebilir, bütüncül, korumacı iş modeli kurulduktan sonra devlet desteği çekilebilir. Bu doğrultuda genç tarım girişimcilerinin desteklenmesinde de fayda görülmektedir.

Ürünlerin fonksiyonel gıdaya dönüştürülmesi, usta-çırak öğrenme modelini benimseyen, işverene de kısmi yaptırımların getirildiği (işçi ücretlerinin iyileştirilmesi ve sigorta ödemesi gibi) bir model, kurumlar arası güçlü bir diyalogla tarımsal politikaların sürdürülebilirliği sağlanabilir. Bu kapsamda bir Gaziantep Mevsimlik Tarım İşçiliği Modeli geliştirilebilir.

Gıda güvenliği ile ilgili yapılan görüşmede gıda ve işletme denetimlerinin artırıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu kapsamda Covid19 bilgilendirme broşürleri hazırlanmış ve dağıtılmaktadır. Özellikle fırınlar, pastaneler, kuruyemişçilere denetimler artmaktadır. Uzman geri bildirimine göre fırınlarda özellikle ürün verilen elle, para verilen elin aynı olmaması ya da parayı alan kişiyle ekmeği veren kişinin aynı olmaması konusunda bir tespit bulunmuştur. Bu kurala bir kısım fırıncıların uyduğu bir kısmının uymadığı belirtilmiştir. Uzman tarafından bu durum fırının bulunduğu sosyoekonomik çevre ile ilişkilendirilmiştir. Tüketicinin fırıncıyı uyardığı veya şikâyet ettiği durumlarda kurallara uyulduğu, tüketicinin duyarsız kaldığı durumlara kurallara pek riayet edilmediği ifade edilmiştir. Bu süreç gıda güvenliğinin ne denli önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla ürün takip sisteminin kurulması gerekmektedir. Açıkta satılan ürünlerin paketlenmesi, barkod okuma, ürün takip dijital uygulamasının (app) olması gerekmektedir.

Kurumsal açıdan bakıldığında Tarım ve Orman İl Müdürlüğü personeli daha önce sadece gıda kontrol yeleğiyle sahaya çıkarken şimdi önlük, maske ve eldivenle saha ziyaretlerini gerçekleştirmektedir. Uzaktan denetim söz konusu olmadığı için sahaya inmek zorunda oldukları için diğer birimlerden destek almışlardır. Daha önce günde 10 ekip incelemeye çıkarken Covid19 sürecinde 20 ekip denetime çıkmaktadır.

Adıyaman İl Tarım ve Orman Müdürlüğü

Uzman görüşmesinde²⁵ Adıyaman'da yaklaşık 12000 mevsimlik işçinin olduğu öğrenilmiştir. Mevsimlik işçilerin korunması ve koşullarının iyileştirilmesi, insana yaraşır bir iş ortamının oluşturulması, ürünlerin insan sağlığı gözetilerek toplanması, hasat edilmesi, dağıtılması vs. hem işçiler açısından hem de toplumun tüm üyeleri açısından önem arz etmektedir. Zira sağlıklı ve güvenilir besin kaynağının ilk zincirini mevsimlik işçiler, tarım işçileri, çiftçiler, hayvancılıkla uğraşanlar oluşturmaktadır. Yılın bu döneminde hasat, budama, ilaçlama, toplama işlerinin yapılabilmesi için işçilerin, çiftçilerin sahada olması gerekmektedir. Ancak seyahat yasağı nedeniyle Adıyaman'daki mevsimlik işçiler bunu gerçekleştirememektedir.

Mevsimlik işçilik tüm hanehalkının mobilizasyonu ve tarlada çalışması anlamına gelmektedir. Bu anlamda en fazla etkilenen grupların başında çocuklar ve kadınlar gelmektedir. Çocuklar ve kadınların özellikle psikososyal desteğe ihtiyacı vardır. Ürün hasadı mevsimlik işçiler için Mayıs ayının ortasında başlar ve Eylül ayının ortalarında veya sonunda bitmektedir. Dolayısıyla çocuklar bu süreçte okuldan uzaklaşmaktadır. Bu anlamda çocukların hem derslerinden geri kalmaması hem de sosyalleşmesini sağlayacak ortamın oluşturulması önem arz etmektedir.

Yapılan uzman görüşmesinde öne çıkan en önemli noktalardan biri salgınların afet kanununa mücbir sebep olarak eklenmesine ilişkin öneri olmuştur. Buna ek olarak tarımsal ürünlerle ilgili mevcut durum analizinin yapılması ve stok yönetim çerçevesinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Öte yandan tarımsal üretimde süreklilik sağlanırken Covid19 bulaşlarını en aza indirmek için tüm illerde rekabet koşulları dikkate alınarak Hal Müdürlüklerinin en az sürede ve en az esnafla açık tutulması sağlanabilir. Müdürlüğe bağlı Salgın Hastalıklarla Mücadele Birimi tarafından hayvancılık işletmelerinin dezenfekte edilmesi gerekmektedir. Mevsimlik tarım işçileriyle ilgili ise işçilerin çalışacakları yerlere gitmeden önce sağlık testlerinden geçirilmesi, koruma ve önleme malzemelerinin sağlanması, çadırların bölmelere ayrılması ve çadırlarda minimum sayıda kişinin kalması, tarlada sosyal mesafeyi sağlayacak önlemlerin alınması ve kontrolünün sağlanması önem arz etmektedir.

Kilis Tarım ve Orman İl Müdürlüğü

Halihazırda Kilis'te 140'a yakın geneli Şanlıurfa'dan gelen mevsimlik işçi bulunmaktadır. Bu işçiler AFAD tarafından temin edilen, elektrik ve su hizmetinin özel idare tarafından karşılandığı konteynerlerde kalmaktadırlar. Bu kalıcı çözüm yaklaşık 3-4 yıldır devam etmektedir.²⁶

---

²⁵ 29.04.2020 tarihinde yapılan telefon görüşmesi ve 29.04.2020 tarihli whatsapp aracılığıyla gönderilen değerlendirme notundan derlenmiştir.

²⁶ 14.05.2020 tarihinde yapılan telefon görüşmesi.

5.3 Göçmenler

En az avantajlı gruplardan biri olan göçmenlerin bu süreçten nasıl ve ne düzeyde etkilendiğini bilmek insan hakları ve göç yönetimi bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda görüşmelerde göçmenlere yönelik, özellikle salgına ilişkin sağlıklı ve yeterli bilgilendirilme, hizmetlere erişim ve sosyal uyuma ilişkin gelişmelerin izi sürülmüştür.

Gaziantep İl Göç İdaresi Müdürlüğü

08.05.2020 tarihli Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre Gaziantep'te 449.349 geçici koruma kapsamında kayıtlı Suriyeli bulunmaktadır. Buna diğer statüdeki göçmenler de eklendiğinde Gaziantep'teki göçmen sayısı yaklaşık 460 bine ulaşmaktadır. Göçmenlerle ilgili iş ve işlemler İl Göç İdareleri tarafından yürütülmektedir. Gaziantep İl Göç İdaresi de işlemlerin fazla olması nedeniyle sürekli kalabalık ve yoğun kurumlardan biridir. Bu süreçte insan hareketliliğini en aza indirmek amacıyla Bakanlık ve Valilik düzeyinde kısıtlamalar getirilmiştir. Örneğin ikamet izni başvuruları Haziran 2020 tarihine ertelenmiştir. Sadece yeni doğan ve özel ihtiyaç sahibi Suriye uyruklu yabancıların Geçici Koruma kaydı yapılmaktadır. Uluslararası koruma kayıtları, yabancıların adres tescili, istisnai vatandaşlık işlemleri, yol izin belgeleri, evlenme, ehliyet belgeleri ve benzeri işlemler ikinci bir talimata kadar durdurulmuştur. Geri Gönderme Merkezi'nde yürütülen işlemler devam etmekte, bu işlemler daha dikkatli ve kontrollü yapılmaktadır. Yabancıların bina içerisine girişini en aza indirmek amacıyla İl Müdürlüğü bina girişine danışma kurmuştur. Kurulan bu danışma merkezinde yabancıların durumu uzman personel tarafından değerlendirilmekte ve gerekli yönlendirme yapılmaktadır. Ayrıca görevli personel, yabancı ile sosyal mesafeyi koruyup maske, eldiven, koruyucu gözlük, koruyucu tulum, siperlik ve dezenfektan kullanmak gibi gerekli tedbirleri alarak işlemleri yürütmektedir. Buna ek olarak göçmen, bahsi geçen kısıtlamalar nedeniyle ciddi bir hak kaybına uğrayacağını belirttiğinde uzman personel tarafından durum değerlendirmesi yapıp kişinin hak kaybına uğramaması için gerekli işlemler yürütülmektedir. Bu kısıtlamalar ve yapılacak işlemler hakkında kurumsal internet sitesinde üç dilde bilgi verilmektedir. Yabancıların birçoğunun gününbirlik işlerde çalışıyor olması sebebiyle bu yabancıların işsiz kalma olasılıklarının yüksek olacağı değerlendirilmektedir. İl Göç İdaresi Suriyelileri salgınla ilgili bilgilendirme ve değişen işlem koşullarıyla ilgili özel bir bilgilendirme yapmamıştır. Bu konudaki açık ya da eksiklik Suriyelilerin gelişmelerden hemen haberdar oldukları, güçlü bir iletişim ağı olduğu kendi aralarındaki toplumsal dayanışmayla ilişkilendirilmektedir. Ayrıca bu bilgiye ve hizmete erişim sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yürütüldüğü belirtilmiştir. İlde halihazırda Suriyelilerle ilgili bilinen Covid19 vakası görülmediği belirtilmiştir.²⁷

---

²⁷ 29.04.2020 tarihinde yapılan telefonla görüşme ve 04.05.2020 tarihinde e-posta ile gönderilen değerlendirme notu çerçevesinde derlenmiştir.

Adıyaman İl Göç İdaresi Müdürlüğü

08.05.2020 tarihli Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre Adıyaman'da 21.746 geçici koruma kapsamında kayıtlı Suriyeli bulunmaktadır. Yapılan görüşmede rutin işlemlerin devam ettiği bilgisine ulaşılmıştır.²⁸

Kilis İl Göç İdaresi Müdürlüğü

08.05.2020 tarihli Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre Kilis'te kent merkezinde 108.768, Elbeyli ilçesinde bulunan geçici barınma merkezinde 8.517 geçici koruma kapsamında kayıtlı Suriyeli bulunmaktadır. Acil izin veya sağlık işlemleri, Kızılay Kart çıkartma, yeni doğan bebek kimlik çıkartma işlemleri dışında iş ve işlemler durdurulmuştur. Fakat bu süreçte özel ihtiyaç sahiplerinin (tedavi ihtiyacı olan, ekonomik yönden risk altında olanlar, risk altındaki kadınlar ve çocuklar, şiddet ve işkence mağdurları vb.) iş ve işlemleri yürütülmeye devam etmektedir. Geçici koruma kapsamındaki mültecilerden acil seyahat ihtiyacı olanlar için yol izin belgesi düzenlenmekte, yeni doğan bebek ve özel ihtiyaç sahiplerinin kayıt işlemleri yapılırken gerekli önlemler alınmış olup sosyal mesafe kuralına uygun olarak işlemler yürütülmektedir. Ayrıca İl Göç İdaresi öncülüğünde kanaat önderleri ile toplantılar yapılarak Covid19, Covid19'dan korunma yolları ve hijyen kuralları konusunda bilgilendirme toplantıları yapılmıştır. Süreç her iki halkıda etkilemekte ancak nasıl etkilediği yönünde henüz bir çalışma yapılmamıştır. Bu süreçte geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler de sosyoekonomik yönden virüsten etkilenmiş ve ekonomik anlamda alınan tedbirler ile birlikte gerekli yardımlar yapılmaktadır. Kilis ilinde salgının göçmenler ile yerel halk arasında herhangi bir ayrımcılığa sebep olmadığı, salgın sürecindeki önlemlere rutin şekilde devam edildiği belirtilmiştir.²⁹

5.4 Eğitim ve Öğretim

Covid19 salgını kapsamında alınan ilk ve en önemli önlemlerden biri uzaktan eğitimidir. Uzaktan eğitim öğrenciler, öğretmenler ve aileler tarafından ilk kez bu kadar bariz ve uzun süreli deneyimlenmektedir. Dolayısıyla çok boyutlu toplumsal kesişimi olan bu uygulamanın gelecekte büyük ve önemli etkileri olacağı öngörülmektedir.

Gaziantep İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Yapılan uzman görüşmesinde³⁰ başlangıçta Eba Tv'nin öğrencinin pasif olması ve ailelerin ders saatlerini takip edememesi nedeniyle verimli olmadığı belirtilmiştir. Ancak 27 Mart tarihinde faaliyete geçen Eba Akademik Destek Platformu öğrencilere kendi hızında öğrenme olanağı sağlamıştır. Eba Canlı Tv ve Akademik Destek Platformu uygulaması öğrencinin ihtiyaçlarını görece daha iyi karşılamaktadır. Canlı TV öğretmenlerin kendi sınıflarını, ödevleri ve kazanımlarını, testlerini takip etmesi ve öğrencinin aktif olması bakımından avantajlıdır. Öğretmenler kurdukları whatsapp grupları üzerinden soruları ve talepleri almaya devam etmektedir. Başlangıçta kullanılan zoom uygulamasının güvenli

²⁸ 04.05.2020 tarihinde yapılan telefon görüşmesi.

²⁹ 06.05.2020 tarihli telefon görüşmesinden ve 08.05.2020 tarihinde e-posta ile gönderilen değerlendirme notu çerçevesinde derlenmiştir.

³⁰ 05.05.2020 tarihinde telefonla yapılan görüşmeden derlenmiştir.

olmadığına dair medyada çıkan haberler velileri etkilemiş ve veliler bir süre çocukların ders takibini engellemiştir. Bu sorun diğer sosyal medya platformları kullanılmasıyla aşılmıştır.

Bu süreç internet tabanlı eğitimin gündemde ve faaliyette kalmasını sağlayabilir. İnternet tabanlı öğrenme yöntemi öğretmenler açısından da bir değişime neden olmaktadır. Uygulamanın başında bu yönteme ilişkin bir tereddüt varken şimdi öğretmenler de öğretmenin tek yolunun yüz yüze öğretmek olmadığını fark etmiş ve uyum sağlamış gözükmektedir.

Özellikle köylerde yaşayan öğrenciler internet bağlantısı sıkıntısı yaşamaktadır. Bu oran çok yüksek olmayabilir ama bir çocuk bile olsa internete/eğitime erişimi önemlidir. Bu çocuklarla ilgili sınıf öğretmenleri vasıtasıyla, ailelere kısa ders ve soru videosu göndererek sorun aşılma çalışılmaktadır. Okul müdürleri ve öğretmenler yardımcı olmaya çalışmaktadır.

Bir diğer dikkat çekilmesi gereken hedef grup, dezavantajlı/engelli bireylerdir. Bu gruplar için sesli betimleme veya işaret dili videoları hazırlanması gerekmektedir. Bu anlamda İl Milli Eğitim Müdürlüklerinin bir uzaktan eğitim merkezinin olması önem arz etmektedir. Öte yandan akademik başarıya ek olarak kültürel, sanatsal ve spor eğitimleri konusunda bir yöntem ve çözüm henüz bulunmamaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ulusal düzeyde hizmet veren Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Bilgilendirme Hattı³¹ kurulmuştur. Bu çağrı merkezinde öğretmenler danışmanlık ve yönlendirme yapmaktadır. İl bazında alınan çağrılar, talepler, şikayet ve istekler il milli eğitim müdürlüklerine yönlendirilmektedir. Bu çağrı merkezinden şimdiye kadar Gaziantep'e 8 çağrı yönlendirilmiştir. Bu çağrılar tercihler ve sınav kaygısı gibi konuları kapsamaktadır.³²

Adıyaman İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Yapılan uzman görüşmesinde³³ meslek liselerinde maske ve dezenfektan üretiminin yapıldığı öğrenilmiştir. Meslek liselerinde maske ve dezenfektan üretilmesi meslek liselerinin önemini ortaya koymaktadır.

Bazı bölgelerde GSM operatörlerinin yeterli altyapıya sahip olmaması nedeniyle Adıyaman'da uzaktan eğitimle her çocuğa ulaşmak elbette pek mümkün olmamaktadır. Uzaktan eğitimle ilgili temel sıkıntı internet erişiminin bazı bölgelerde olmamasıdır. Uzaktan eğitim ilk başta öğrenciler ve öğretmenler açısından hem yönteme uyum bakımından hem de psikolojik uyum bakımından ciddiye alınmamıştı. Ancak 30 Mart itibarıyla sistem oturmuş ve uyum sağlanmıştır. Adıyaman MEM olarak haftalık kazanım pekiştirme çalışmaları yürütülmektedir. Bu çalışma öğrencilerin takibi ve dersi bırakmamasını

---

³¹ Covid19'un öğrenci, gençler ve aileler üzerinde yarattığı kaygı ve travmatik etkileri azaltmak amacıyla 81 ilde kurulmuştur. Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde görevli öğretmenler tek numara üzerinden psikososyal destek sağlamaktadır. <http://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ve-rehberlik-hizmetleri-bilgilendirme-hatti-cagri-merkezi-kuruldu/icerik/1302>. Erişim tarihi: 19.05.2020.

³² 05.05.2020 tarihinde yapılan telefon görüşmesi.

³³ 07.05.2020 tarihinde yapılan whatsapp görüntülü uzman görüşmesinden derlenmiştir.

sağlaması açısından önemlidir. Bu süreçten sonra sınıf mevcutlarının düşmesi öngörülmektedir. İkili eğitime dönülebilir. Buna rağmen okul ve eğitim sistemiyle ilgili büyük ve önemli bir değişimin olmayacağı düşünülmektedir. Zira köylerde yaşayan çocuğun akademik bilgi ve desteğe, kentte yaşayan çocuğun ise uygulamalı eğitime ihtiyacı olduğu tespitinde bulunulmuştur.

Kilis İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Yapılan görüşmede internet bağlantısının olmadığı veya zayıf olduğu yerlerde ve durumlarda öğrencinin bilgiye erişiminde güçlük yaşandığı ifade edilmiştir. Mümkün olduğunca her çocuk uzaktan eğitime katılmaktadır. Genel olarak çocuklar ve öğretmenler uzaktan eğitime adapte olmuş durumdadır. 20 yaş altı sokağa çıkma yasağından en çok etkilenen bir grupta bu çocuklar olmuştur.³⁴

5.5 Çevresel Etkiler

Salgın sürecinde evden çalışma, uzaktan eğitim, maske ve dezenfektan malzemelerinin kullanımı gibi gündelik yaşam pratiklerinin değişmesi, karbon ayak izinin azalması bakımından olumlu; tek kullanımlık malzeme atıklarındaki artış bakımından olumsuz anlamda çevre ve iklim ile ilişkisellik içerisindedir. Buna ek olarak insanların halihazırda çevreye, iklim ve ekolojik dengeye vermiş olduğu zarar salgın sürecinde çevrenin, iklim ve ekolojik dengenin korunması noktasında bir farkındalığa neden olmuştur. Bu farkındalığın, sürecin sonunda bir çevreyi koruma bilinci dolayısıyla da bu anlamda bir toplumsal dayanışmayı ortaya çıkarıp çıkarmayacağı merak konusudur.

Gaziantep Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü

Covid19 salgını ile başlayan evde kal çağrısı ve uygulanan sokağa çıkma yasakları nedeniyle toplu taşıma ve özel araç kullanımının azalması, birçok işyerinin kapalı olması, fabrikalarının üretim hızının yavaşlaması ile beraber hava kalitesinde iyileşme gözlenirse de evde kalma süresinin artmasıyla kış aylarında kullanılan yakıtlar da artmış olduğundan partikül madde ve kükürt dioksit değerlerinde zaman zaman yükselme gözlenmektedir. Atıksu arıtma tesislerinde virüs ve patojenlerin (hastalık yapan mikrop) gideriminin sağlandığı ve Covid19 virüsünün özellikle dezenfeksiyona karşı hassas olduğu bilinmekte olduğundan Covid19'a özgü yeni bir işleme gerek olmadığı ancak atıksu arıtma tesisinde arıtıldıktan sonra bitki ve yeşil alan sulamasında kullanılacaksa arıtılmış atık suya dezenfeksiyon işlemi uygulanması, atıksu deşarj edilen akarsularda deşarj noktası mansabında (akarsu ağzı) rafting, yüzme, tahıl yıkama vb. faaliyetlere izin verilmemesi veya izin verilmesi durumunda tesis çıkışında dezenfeksiyon uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Çevre kirliliği konusunda tek kullanımlık ürünlerin ve plastik poşetlerin kullanımının artması atık miktarının da artmasına neden olmaktadır.³⁵

³⁴ 29.04.2020 tarihinde telefonla yapılan uzman görüşmesi.

³⁵ 07.05.2020 tarihinde e-posta ile iletilen değerlendirme notundan derlenmiştir.

Adıyaman Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü

Hijyen malzemeleri, ilaçlama, bilgilendirme, denetleme bütün önlemler alınmaktadır. Günde 40 personel olmak üzere 120 personel dönüşümlü olarak çalışmaya devam etmektedir. Hava kalitesinde bir değişimin olduğu ancak bu değişimin Covid19 kapsamında alınan önlemler veya uygulamalar nedeniyle değil de mevsim değişikliği, soba ve kaloriferlerin kullanılmamasıyla ilişkilendirilmektedir.³⁶

Kilis Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü³⁷

Covid19 kapsamında alınan hijyen önlemleri atık miktarı ve niteliğinde farklılık yaratmıştır. Hijyen nedeniyle ambalajlı ürün tüketiminin artması, evlerdeki tüketimin artması atık miktarında da bir miktar artışa neden olmaktadır. Çevre sağlığı ve kişisel hijyene yönelik hassasiyetin artmasıyla tek kullanımlık yüz maskesi, eldiven ve diğer kişisel hijyen malzemelerinin artmasıyla ilgili olarak ülke çapında yürütülen Covid19 salgını ile mücadelede, atıklardan kaynaklanabilecek olası risklerin de önüne geçmek adına Bakanlık tarafından 08.04.2020 tarihinde 2020/12 Sayılı Tek Kullanımlık Maske, Eldiven Gibi Kişisel Hijyen Malzeme Atıklarının Yönetiminde Covid19 Tedbirlerine İlişkin Genelge yayımlanmıştır. Adı anılan genelge kapsamında kamu kurum ve kuruluşların, işletmelerin bina ve yerleşkelerinde oluşan maske, eldiven ve diğer kişisel hijyen malzeme atıklarının diğer atıklardan ayrı olarak gri renkli veya gri etiketli ekipmanlarda biriktirilmesi ve ilgili belediyeye 72 saat bekletildikten sonra teslim edilmesi istenilmektedir. Ev ve işyerlerinde ise yırtılmaya dayanıklı plastik çöp poşetlerinde küçük miktarlar halinde toplanması, ağız sıkıca bağlanan çöp torbasının ikinci bir torbaya konularak en az 72 saat süreyle insan temasından uzak bir yerde (oda veya balkon) bekletildikten sonra evsel atık olarak ilgili belediyelere teslim edilmesi beklenmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından, Covid19 virüsünün atıksu arıtma tesislerinden veya atıksudan bulaştığına ilişkin herhangi bir delil bulunmadığı belirtilmiştir. Diğer taraftan, atıksu arıtma tesislerindeki yüzeysel havalandırıcıların oluşturacağı aerosollerin (havada asılı durabilen parçacıklar) solunması veya yutulması durumunda ufak da olsa bir risk teşkil ettiği değerlendirilmektedir.

Bu doğrultuda, Bakanlık tarafından 08.04.2020 tarih ve 2020/13 sayılı Covid19 Salgını ve Atıksu Yönetimine İlişkin Önlemler konulu genelge yayımlanarak atıksu arıtma tesisinde dikkat edilmesi gereken hususlar belirtilmiştir. Atıksu arıtma tesislerinde virüs ve patojenlerin gideriminin sağlandığı ve Covid19 virüsünün dezenfeksiyona karşı hassas olduğu belirtilmiş ve dezenfeksiyon uygulamaları bakımından Covid19 virüsüne özgü yeni bir işleme gerek olmadığı bildirilmiştir. Atıksu arıtma tesisinde arıtıldıktan sonra bitki ve yeşil alan sulamasında kullanılacaksa arıtılmış atıksuya dezenfeksiyon işlemi uygulanması, atıksu deşarj edilen akarsularda deşarj noktası mansabında rafting, yüzme, tahıl yıkama vb. faaliyetlere izin verilmemesi veya izin verilmesi durumunda tesis çıkışından dezenfeksiyon uygulanması gerektiği bildirilmiş ve atıksu arıtma tesisinde çalışan personelinin sağlığının

³⁶ 05.05.2020 Telefonla yapılan görüşme notlarından derlenmiştir.

³⁷ 08.05.2020 tarihinde e-posta ile iletilen değerlendirme notundan derlenmiştir.

korunması kişisel koruyucu donanım kullanımı ve kullanılmış malzemelerin hijyenizasyonu ve bertarafı konusunda gerekli hassasiyetlerin gösterilmesi belirtilmiştir. Covid19'un sadece bir sağlık sorunu değil bu salgının çevresel etkiler göstereceğinin de bilincinde olunması gerekmektedir.

5.6 Yerel Yönetimler

Yerel yönetimlerin salgınla mücadelede anlamı ve önemi alınan önlemler ve kapsayıcılığı, kırılgan gruplara yönelik çalışmalar, sosyal politika yaklaşımı ve uygulamaları bağlamında önem arz etmektedir. Bir yerel yönetim birimi olarak belediyeler kadın, çocuk, engelli, göç, sağlık, sosyal yardımlar bağlamında farklı gruplarla ve alanlarla teması olan kapsayıcı kurumlardan biridir. Bu süreç il belediyeleri kentin demografik yapısı, dinamikleri ve ihtiyaçları bağlamında yönetilmektedir.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi

20.04.2020 tarihinde Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Fatma Şahin tarafından salgın döneminde, esasen akıllı şehirlerin alt yapısını oluşturan e-belediyecilik yöntemiyle yeni bir yönetim biçiminin başladığı ifade edilmiştir. Zira Covid19 salgını herkesin önceliklerini dikkate alacak yeni bir yönetim sisteminin oluşturulması, çevre ve tabiatın daha fazla korunması gerektiği, sağlığın önceliklendirilmesi gerektiği noktasında ders verici nitelikte olmuştur. Salgın sürecinde belediyenin yaptığı iş ve işlemler iki ana alanda sürdürülmektedir. Birincisi dezenfekte ve temizlik, ikincisi sosyal hizmetler ve yardımlardır. Dezenfekte ve temizlik işleri ile ilgili belediyeye bağlı GASMEK atölyelerinde hijyen malzemeleri ve maske üretilmektedir. Bu anlamda Gaziantep Büyükşehir Belediyesi maske üreten ilk belediye olma özelliği taşımaktadır. Bununla birlikte sosyal hizmet ve yardımlara ilişkin bütün çalışmalar Valilik koordinasyonunda gerçekleştirilmektedir. Öte yandan belediyenin kültür, sosyal, gençlik ve spor işleriyle ilgilenen daire başkanlıkları ile evdeki yaşamın nasıl güzelleştirileceğine dair çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda online spor, kitap okuma, yarışma, yemek tarifi, uzaktan eğitim gibi faaliyetler devam etmektedir. Göçmenlerle ilgili ise kendi dillerinde bilgilendirmeler yapılmakta, hizmete erişimleri sağlanmaktadır. Suriyeli doktorlarla sağlık önlemleri kapsamında birlikte çalışılmaktadır.³⁸

Kadın, Aile ve Çocuk Birimi:³⁹ Covid19 sürecindeki çalışmalar daha önce ortaklıklar kurulan, iyi ilişkiler geliştirilen sivil toplum kuruluşlarıyla devam etmektedir. Örneğin Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ) ile birlikte yürütülen SADA Toplum Merkezi projesinin hedef grubu olan kadınlar, Mayıs ayında maske üretimine başlayacaktır (görüşme yapıldığı sırada henüz üretime başlanmamıştı). Öte yandan Alo 153 Çağrı Merkezi'ne gelen aramalardan şiddet öykülerinin görece arttığı ifade edilmektedir. Gaziantep ŞÖNİM'le işbirliği yapılarak hukuki ve psikososyal danışmanlıklar devam etmekte ve eğitimler online olarak gerçekleştirilmektedir. Bu dönemde evde kal çağrısı, sokağa çıkma yasağı evde geçirilen vakti uzatmaktadır. Dolayısıyla bu süreç şiddet öyküsü olan ailelerde çatışmayı

³⁸ 20.04.2020 tarihinde Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı ve Kent Konseyi Kadın Meclisi ile yapılan zoom toplantısından derlenmiştir.

³⁹ 16.04.2020 tarihli telefon görüşmesi ve 29.04.2020 tarihindeki zoom görüşmesinden derlenmiştir.

artırabilir. Şiddet öyküsü olmayan ailelerde ise bu kaygı bireyleri şiddete yönlendirebilir. Aile içi şiddet vakaları erkeklerde yetersizlik duygusunu, işsizlik ve yoksulluk durumunda daha da artmaktadır. Duygusal yatırımını işe yapmış olan insanlarda da çatışmaya neden olabilir. Bu nedenle bu süreç kimliğini işi üzerinden kuran ama işini kaybeden, izne ayrılan veya ücretsiz izne ayrılan bireylerdeki yetersizlik duygusunu tetikleyebilir. Bunun sonucunda da ev içi ilişkiler olumsuz yönde etkilenebilir.

Sosyal Hizmetler Birimi:⁴⁰ Alo 153 çağrı merkezinde daha önce 50 personelle hizmet verilirken bu süreçte 150 personel daha bu merkezde hizmet vermeye başlamıştır. Daha önce günlük çağrı sayısı 1500 civarında iken şimdi 20 bin civarında çağrı gelmektedir. Genelde gıda yardımı talebinde bulunmaktadır. İnceleme yapmadan her talep edene bu yardımlar ulaştırılmaktadır. Ayrıca Alo 153 çağrı merkezinde üç psikolog görev almaktadır. Psikososyal destek talebi olanlar direkt bu uzmanlara yönlendirilmektedir. İşsiz kalanlar veya ücretsiz izne ayrılanların da nakit talebinde bulunduğu ifade edilmiştir. Bu durumda olan kişilerin kira, elektrik, doğalgaz gibi (birikmiş) borçları ödenmektedir. İnceleme yapılmadan yardımların yapılması mükerrer yardım sorununu ortaya çıkarmaktadır. Ancak mevcut durumda bunların bir denetlemesini yapmak pek mümkün görünmemektedir. Öte yandan her şey normalleşmeye başlasa bile işletmelerin tam kapasite çalışması ve sektörlerin toparlanması zaman alacaktır. Söz gelimi daha önce 100 işçi ile çalışan bir işletme ilk etapta 20 işçi ile bir süre sonra 30 işçi daha alarak kapasitesini arttıracaktır. Bu durumda da insanlar sosyal yardımlarla/desteklerle yaşamlarını sürdürmeye devam edecektir ve bu sürecin ne kadar süreceği kestirilememektedir.

65 yaş üstü yaklaşık 2000 kişiye/400 hane sıcak yemek yardımı yapılmaya devam etmektedir. Bu yardımlar yapılırken hanehalkı durumu da uzmanlar tarafından incelenmektedir. Şayet evde yemek yapabilecek bir birey varsa bulaş riskini azaltmak için gıda paketini versek siz yemek yapar mısınız diye sorulmakta, çünkü sıcak yemekte her gün temas kurulmaktadır, gıda paketi teslimlerinde ise periyodik aralıklarla temas kurulmaktadır. Evet dedikleri takdirde onlara gıda paketi desteği verilmekte böylelikle bir dönem 2500 rakamına ulaşan sıcak yemek yardımı 1500 gibi bir rakama düşmüştür. Öte yandan kent merkezi dışındaki insanlara da kaymakamlıklar aracılığıyla yardımların ulaştırıldığı belirtilmiştir.

Sağlık Birimi:⁴¹ Bu kapsamda Covid19'un psikolojik etkileri, uyum süreci ve sonrasında ortaya çıkabilecek olası durumlara ilişkin uzman görüşmeleri yapılmıştır. Psikiyatrik açıdan en riskli grup halihazırda geçmişte ruhsal rahatsızlıkları olanları, sağlık çalışanları, alkol ve madde bağımlıları, gebeler ve yeni doğum yapmış kişiler, bilişsel bozukluğu olan gruplar, bilişsel bozukluğu olmayan gruplar şeklinde belirtilmiştir. Karantina sırasında kafa karışıklığı, konsantrasyon bozukluğu, korku, öfke, suçluluk hissi, matem, uyuşukluk, tükenmiş hissetme, kaygıya bağlı uykusuzluk gibi bir takım belirtilerin artması beklenmektedir. Bunun sonucunda oluşacak ruhsal hastalıklar ise akut stres

⁴⁰ Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Birimi, 04.05.2020 tarihli telefon görüşmesi.

⁴¹ 07.05.2020 tarihinde yapılan zoom görüşmesinden derlenmiştir.

bozukluğu, depresyon, yaygın anksiyete ve uyum bozukluğu olabilir. Bu süreçte yeni psikolojik tanılarla ilgili belirgin bariz bir artış söz konusu olmamıştır. Ama geçmişte ruhsal rahatsızlığı olan veya bağımlılığı olan kişilerde geri dönüşler başlamaktadır. Buna ek olarak kalp-damar hastalıklarında, obezite, yeme bozuklukları, şeker hastalığı gibi hastalıklarda artış beklenmektedir.

Yetişkin psikiyatri tedavisinde hasta sayısı azalmamıştır. Hastalık, takip ve kontrol gerektirdiği için ve bazı ilaçların hastaya sayılı verildiği için bu hastaların takibi sürdürülmüştür. Bu süreçte hastaların tedavilerini ne kadar önemseydiği de ortaya çıkmıştır. Örneğin Alkol ve Uyuşturucu Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi-AMATEM'deki hastaların %99'u Covid19 olmayı göze aldığını ama tekrar bağımlı olmamak için tedavilerini yarıda bırakmamak için özel çaba sarf ettiği belirtilmiştir. Yüz yüze hasta görüşmelerine devam edilmektedir. Gerekli durumlarda telefonla destek verilmektedir. Sokağa çıkma yasağı olsa bile gerekli izinler alınarak bazı hastaların tedavisi devam ettirilmektedir. Bu süreçte kronik hastalar hastaneye gitmiyordu bunların takip süreçleri uzamıştır. Normalleşme sürecinde bu hastaların takibinde yığılma olacağı beklenmektedir.

En önemli konulardan birisi de hastalıkla yaşamaya yönelik çözümlerin geliştirilmesidir. Bu kapsamda salgının özellikle 65 yaş üstü ve 20 yaş altı bireyler üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla bir alan taraması yapılabilir. Sorunlar ve çözüm noktaları tespit edilebilir. Bu iki grup için sosyal mesafeyi korumak ve gerekli önlemleri almak koşuluyla sokak tiyatroları, oyun alanları, bilgilendirme gibi ortamlar yaratılabilir. Salgın çocuklarda yaş gruplarına göre farklı algılanmaktadır. Hem yaş grupları hem de çözümlerin işlevsel olması bakımından mahalle bazlı sorun tespiti için bir alan taraması yapılabilir. İnsanlar dışarı çıkmadı diye sorunlar veya etkiler bitmiş veya azalmış olarak değerlendirilmemelidir. Bu gibi durumlarda belirtiler sonra ortaya çıkmaktadır. Öte yandan tek kullanımlık ürünlerin yaratacağı çevresel etki ve halk sağlığı sorunu göz önünde bulundurulmalıdır.

Gaziantep hem personel hem de sağlık kapasitesi bakımından görece hazırlıklı iller arasında yer almaktadır. Uzmanlar tarafından Gaziantep'te salgının pik noktasının orta ölçekli bir kente göre düşük kaldığı belirtilmiştir. Bu durum İl Pandemi Kurulu'nun kurulması, sağlık altyapısının iyi olması, filyasyon kararlarının çabuk alınması, insanların dikkat etmesi ve kurallara uyulmasıyla ilişkilendirilmiştir. Gaziantep'te gençlerde bulaş sıklığı daha fazla görülmektedir. Bulaşı eve taşıma bakımından gençler yüksek risk grubunda ancak mortalite oranı yaşlılarda daha yüksektir. Normalde bir hasta 30 kişiye bulaştırırken Antep'te bu sayı çok daha az seyretmiştir. Salgının kontrol altına alınması noktasında hem yerelde hem de ulusalda doğru adımlar atıldığı ortak bir görüş olarak belirmektedir. Buna ek olarak belediye engelsiz yaşam merkezi eğitimlerini online olarak devam ettirmektedir.

Göç Birimi:⁴² Belediye'nin Göç Şubesi'ne Suriyelilerle ilgili gelen talepler Valilikle işbirliği halinde sürdürülmektedir. Valilik sahada operasyonel iş ve işlemleri yapmakta

---

⁴² 04.05.2020 tarihinde yapılan zoom görüşmesinden derlenmiştir.

(genelde sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte), belediye lojistik destek (personel ve araç) sağlamaktadır. Bu süreçte sosyal uyuma dair bugüne kadar elde edilmiş kazanımlar henüz tam manasıyla ölçülemez de biraz baltalanmış olabilir. Fiziksel mesafe insanlar arasındaki sosyal mesafeyi de etkilemektedir. Yapılan birçok sosyal uyum etkinliği durdurulmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla bu durumdan her iki halk da etkilenmektedir. Zira yapılan faaliyetlerde her iki halk birlikte çalışmakta, birlikte deneyim kazanmakta, aynı kamusal alanı kullanmaktaydı. Gaziantep'te sosyal gerilimin görece az olması bu sosyal uyum ortamlarının fazla ve nitelikli olması ve insanların istihdam ediliyor olması olabilir. Şimdi bu ortamlardan mahrum olmak her iki halk arasında muhtemel bir mesafeyi de yaratmaktadır. Covid19 öncesi göçmenlerle ilgili Belediye'ye iletilen şikayetlerin başında parkların kullanımı gelmekte idi. Halihazırda evde kal çağrısı ve sokağa çıkma yasakları nedeniyle bu şikayet ortadan kalkmıştır.

Her iki halkın faydalandığı sosyal yardım anlayışında bir problem görülmektedir. Sosyal yardımlar temelde bir insanı kendi kendine yeterli hale getirmeyi amaçlamaktadır. Ancak uygulamada insanlar bu yardımlara bağımlı hale gelmektedir.

Adıyaman Belediyesi

Kurum temsilcisi⁴³ tarafından henüz diğer illerde kurulmamışken Adıyaman'da İl Pandemi Kurulu'nun 09.03.2020 tarihinde kurulduğu belirtilmiştir. Bu girişimin Adıyaman'da salgın yönetimine ilişkin bir avantaj sağlamıştır. Sürecin başından bu yana ilde 362 bin maske dağıtıldığı, 20 bine yakın erzak paketi dağıtıldığı, 5003 adet sosyal destek kartının dağıtıldığı (200 TL, yılda 4 kez olacak şekilde tekrar dağıtılacak), 4 milyon TL'ye yakın küçük esnafa nakdi yardım yapıldığı belirtilmiştir. 1008 aileye muhtelif ihtiyaçlar çerçevesinde yardım yapılmış ve mahalle muhtarlarına hijyen seti dağıtılmaktadır. Genel hijyen ve dezenfekte iş ve işlemleri devam etmektedir. Valilik Vefa Sosyal Destek Ekibi ile işbirliği yapılmakta ve personel desteği sağlanmaktadır.

Adıyaman'da en fazla etkilenen sektörlerin başında turizm gelmektedir. İnanç merkezlerinin kapalı olması, küçük esnafın günlük kazanç sağlayamaması bireyleri/aileleri oldukça etkilemiştir. Buna rağmen tarımsal faaliyetlerin ciddi bir kesintiye uğramaması Adıyaman'ın bu süreçte güçlü yönlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Adıyaman'da geniş aile yapısı hala devam ettiği için 65 yaş üstü bireyler bu süreçten görece az etkilenmektedir.

---

⁴³ 04.05.2020 tarihinde telefonla yapılan görüşmeden derlenmiştir.

Kilis Belediyesi⁴⁴

Kilis'te sokağa çıkma yasağı ve seyahat yasağı uygulanmamıştır. Bu nedenle vakalar genelde şehir dışından Kilis'e gelenler aracılığıyla görülmektedir. 06.05.2020 tarihi itibariyle Kilis'teki vaka sayısı 76 olarak belirtilmektedir. Belediye'ye bağlı 12 merkez/418 çalışanla/20000 maske günlük olarak üretilmektedir. Şuana kadar 300 bin maske üretilmiştir.

Kilis'in genel ekonomik görünümü küçük işletmeler, küçük esnaf, yevmiyeli çalışanlar şeklindedir. Şehir dışı ve şehirlerarası ulaşım sağlayan işletmeler, inşaatta çalışanlar, tarımda çalışanlar genelde yevmiye usulü çalışmaktadır. Şimdi bu gelir durma noktasına geldiği için ciddi ekonomik ve toplumsal etkilerinin olacağı beklenmektedir. Orta ve büyük ölçekli işletmeler ise genelde kalifiye elemanın istihdamını devam ettirmekte onun dışında kalifiye olmayan elemanı işten çıkararak süreçle baş etme yöntemi geliştirmektedir. Bu nedenle berberler odası, lokantacılar odasına kayıtlı olan küçük esnafa gıda paketi yardımı yapılmaktadır. 6700 aileye ve cezaevinden tahliye olanlara yardım kolisi dağıtılmıştır. 2000 aileye sıcak yemek yardımı yapılmaktadır. 1234 aileye Kuveyt fonundan iftar yemeği verilmektedir. Valilik Vefa Sosyal Destek Ekibi'ne personel ve araç desteği verilmiş ve birlikte yardım kolileri dağıtılmaktadır. Bu yardımlar Suriyeli ya da yerel halk ayırımı yapılmadan sürdürülmektedir. Suriyelilerin bu yardımlardan pay alması görelî/örtük bir toplumsal gerilimi yaratmaktaydı. Şimdi Covid19'un bu gerilimi artırabileceği yönünde endişeler dile getirilmektedir. Covid19 salgını bu noktada önyargının açık hale gelmesine neden olabilir.

5.7 Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşları eğitim, istihdam, sağlık, göç, engelli, çocuk, kadın, yaşlı gibi konularda toplumu etkileyen ve görece farklı, kırılğan grupları hedefleyen ve bu gruplarla direkt temasta bulunan, dayanışma ve gönüllülük çerçevesinde faaliyetlerini gösteren, sosyal sermayeye önemli ölçüde katkı sağlayan kuruluşlardır. Salgın sürecinde sivil toplum kuruluşları operasyonel faaliyetlerini görece gerçekleştiremedikleri açısından kırılğan bir süreçten geçmektedir. Bununla birlikte sosyal dayanışmayı ve sermayeyi güçlendirecek kritik kuruluşlar olması nedeniyle sivil toplumun güçlendirilmesi üzerinde özellikle durulması gerekmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü & Birleşmiş Milletler Kadın Birimi⁴⁵

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) çalışma yaşamı standartları, hakları, insana yakışır iş ortamı ve fırsatları ve sosyal koruma alanında faaliyet göstermektedir. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadın ve kız çocuklarının güçlendirilmesine yönelik faaliyetler yürütmektedir. ILO ve UN Women sahada aktif çalışan kuruluşlardan ikisidir. Gaziantep'te de faaliyet gösteren bu kuruluşların uluslararası kuruluşlar olmaları Covid19 değerlendirmeleri açısından önem arz etmektedir.

⁴⁴ 06.05.2020 tarihinde telefonla yapılan görüşmeden derlenmiştir.

⁴⁵ 24.04.2020 tarihinde zoom ile yapılan görüşmenin notlarından derlenmiştir.

Yapılan görüşmede kurumsal olarak iş ve işlemlerin, danışmanlık ve destek hizmetlerinin online ortamda yürütüldüğü belirtilmiştir. Sivil toplum ayağında da hedef gruplara ulaşma araçları ve yöntemleri değişmiştir. Bu durum henüz altyapı oluşturulmadığı ve hem kurum personeli hem de hedef grubun pek alışık olmadığı yöntemler ve araçlar olduğu için bu süreç iş yapma biçimi ve hizmetlere erişim açısından bir alışma evresi olarak geçirilmektedir. Makro ölçekte ise Covid19 sürecinde devletler, kamu kurumları ve STK'lar hızlı inisiyatif almış ve sorunlara hızlı cevap vermektedir. Örneğin BM, AB, Kalkınma Ajansları yeni fonlar açmış ve prosedürü azaltmış, başvuru sürecini kısaltmıştır. Ancak burada iki handicap görülmektedir. Birincisi var olan mekanizmalar üzerinden iş ve işlemler yürütülmektedir hâlbuki sorunlar acil ve pratik çözüm gerektiren sorunlardır. İkincisi de bu fon programları genelde kayıtlı, engelsiz, erkek gibi genelleştirilmiş ve basitleştirilmiş hedef grupları içermektedir. Fakat daha dezavantajlı bireyleri içeren kriterler ve mekanizmalar belirlemek gerekmektedir.

ILO: UN Women ve ILO kırılğan gruplarla çalışmalar yürütmektedir. Bu kuruluşların merkezleri, kırılğan gruplar açısından “ikinci ev” olma niteliğindedir. Bu merkezlerde hizmetler hedef gruplara bizzat, yüz yüze ve temas halinde ulaştırılmaktaydı. Şimdi ise hizmetler dolaylı olarak verilmektedir. Bununla birlikte danışmanlık, psikososyal, hukuksal destekler telefon aracılığıyla devam etmektedir. Ancak bu desteklerin alışılmış yöntemlerin dışında olması nedeniyle hedef grupta beklenen, istenen etkinin yaratılmadığı ifade edilmektedir. İşin doğası gereği danışmanlık, sosyalleşme, eğitim gibi yöntemler temas etmeyi gerektirmektedir. Şimdi bu hizmetleri çevrimiçi ya da telefonla görüşmeler halinde gerçekleştirmek hedef gruplar üzerinde beklenen etkiyi yaratmamaktadır. Kaldı ki söz konusu kuruluşların toplumun en az avantajlı grupları olduğu düşünülürse herkesin internet veya telefon (yeterli kontör mesela) imkânına sahip olmadığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Kırılğan gruplar açısından bilgiye erişim, hizmetlere erişme ve hizmetlerden yararlanma gibi konularda eşitsizlik söz konusudur. Online eğitimde sanki her çocuğun eğitim aldığı düşünülmemektedir. Oysa dijital imkânları olmayan çok fazla çocuk var. Engelli ve yaşlı bireylerin de içerilmesi gerekmektedir. Bu noktada öncelikle kamu, özel ve sivil toplum alanında engelliliğin kaldırılması gerekmektedir. Bir diğer önemli nokta ise işten çıkarmada veya işteyise bile hak kayıplarına en fazla uğrayan yine bu kırılğan gruplardır. Örneğin kısa çalışma ödeneğinden faydalanmak için belirli kriterler istenmektedir. Bu kriterlere sahip olmayan insanların nasıl kapsanacağı hakkında ciddi bir şekilde düşünülmesi gerekmektedir. Göçmenler, kadınlar, genç işsizler gibi. Covid19'la birlikte kırılğan grupların kırılğanlıkları birden fazla olmaya başlamıştır. Halihazırda bu grupta olan bireyler ve aileler kayıtdışı olarak çalışmakta idi. Bu süreçte ya işten çıkarıldılar ya da en iyi ihtimalle işi olan ancak ücret alamayan ya da izin verilen bireyler bulunmaktadır. Örneğin İzmir'de göçmen kadınların banka hesabı bulunmakta. Ancak Gaziantep'te sınırlı sayıda mülteci kadının banka hesabı bulunmakta. Bu durum eşit hizmet, eşit bilgilendirme ve yararlandırma konusunda sıkıntı olduğunu göstermektedir.

UN Women liderliğinde ILO, ASAM ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ortaklığında yürütülen proje kapsamında kurulan SADA Kadın Kooperatifi şu anda üretim faaliyetlerini durdurmuş durumda, online eğitim faaliyetleri devam etmekte ancak bu

durumda da eğitimin verimliliği düşük olmakta ve kadınlar gündelik gelir elde edememektedir. Öte yandan evde kal çağrısı ve sokağa çıkma yasağının ev içi iş ve sorumlulukların kadınlar üzerindeki yükünü artırdığı ifade edilebilir. Kamusal alanda ve kamusal ilişkilerde kadınlar halihazırda sınırlı bir iletişim ve ilişki içinde idi. Şimdi bu süreçte bu ilişkiler daha da sınırlı bir hal almıştır. SADA Kadın Gelişim ve Dayanışma Merkezi gibi merkezlerin eğitim veya danışmanlık hizmeti hedef gruba bir şekilde ulaştırılabilir ancak merkezler dezavantajlı gruplar için sadece eğitim veya hizmete erişim ortamı değildir. Burada sosyalleşebilmek ve benzer veya farklı insanlarla iletişime girmek, hayatlara tanıklık etmek çok önemli bir unsurdur. Bununla birlikte Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'yle yapılan görüşmede bahsi geçtiği gibi ILO'nun yönlendirmesi ve GIZ'den gelen fon desteği ile SADA Kadın Kooperatifi maske üretimi gerçekleştirecek ve bu maskeler Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ve Gaziantep İl Sağlık Müdürlüğü aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine ulaştırılacaktır.

UN Women: Uluslararası kuruluşlar mevcut kaynak ve faaliyetlerini Covid19 bağlamında revize etmeye başlamışlardır. Hedef grupla nasıl daha iyi çalışabilir, daha yaratıcı yöntemler ne olabilir gibi konularda çalışmalar yürütülmektedir. Örneğin teknolojik altyapısı gelişmiş partnerlerle bilgi nasıl daha erişilebilir hale getirilebilir? Bu kapsamda bir GSM operatörü ve Un Women şiddet ihbar hattı telefon uygulaması için işbirliği yapmaktadır. Bu kapsamda uygulamanın dil seçeneği olacak ve uygulama yaygınlaştırılacaktır. Öte yandan Un Women Covid19'un etkilerini tespit etmek amacıyla ülke genelinde 15 yaş üstü 1500 kişiyi (kadın-erkek eşit sayıda temsil edilecek şekilde) hedef alan bir sosyal analiz çalışması yürütmektedir. Çalışmanın kısa sürede sonuçlanması ve kamuoyu ile paylaşılması beklenmektedir.

Uluslararası kuruluşlarının üzerinde durduğu en önemli ve etkisi en yüksek faaliyetlerden biri göçmenlerle sosyal uyum faaliyetleri idi. Covid19 öncesi bu alanda belli aşamalar kat edilmişti. Şimdi ise bu faaliyetlerin gerçekleştirilememesi uyumsuzluğu derinleştirmektedir. Bu konuda kuruluşlar online platformlarda sosyal uyum faaliyetlerini nasıl gerçekleştirecekleri noktasında çalışmalar yürütmektedir. Burada en önemli sorun hedef kitlenin imkânlarının sınırlı olmasıdır.

Covid19 öncesi danışmanlık talepleri oldukça fazla idi. Ancak şimdi bu talepte bir azalma görülmektedir. Ev içi şiddet artmış olabilir ancak yardım talebi azalmıştır. Bunun iki nedeni olabilir. Birincisi kadınlar bu merkezleri ikinci evi olarak görüyordu ve şimdi bu merkezlere ulaşamamak ve danışmanlık aldığı kişiye ulaşamamak onları tedirgin ediyor olabilir. Bir diğer sebep ise kadının ev içinde şiddet uygulayanla birlikte yaşamaya devam etmesi nedeniyle arama veya bildirme imkânı olmayabilir. Kaldı ki şiddete uğrayan hedef kitle bugüne kadar danışmanlık hizmetini yüz yüze ve güvenli ilişki zemininde almaktaydı. Şimdi bunun nasıl olacağını bilememek, iletişime geçse dahi kiminle karşılaşacağını bilememek kadınları tedirgin ediyor olabilir.

Bu görüşmede Covid19 süreciyle ilgili uzmanlar tarafından belirtilen öneriler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.

- Öncelikle dezavantajlı grupların yalnızlaştırmaması için çaba sarf edilmesi

- Kayıtdışılığın dikkate alınması ve sosyal güvenlik sistemine girmeyen bireylerin hizmet ve imkânlara erişimi için ne tür model/alternatif mekanizmalar geliştirilebilir konusunun gündeme getirilmesi
- Herkes için eşit dijital imkân, dijital ortam ve erişilebilirlik nasıl sağlanır noktasında bakış açısının geliştirilmesi ve çalışmaların yürütülmesi
- Yaşlılar, özellikle kimsesiz yaşlılar için esnek ve hassas mekanizmaların geliştirilmesi
- Domlar, tarım işçileri, mevsimlik tarımda çalışanlar, mevsimlik tarım işçisi çocuklar gibi kırılgan grupların bu süreçten nasıl etkilendiği ortaya çıkarılması ve iyileştirme yollarının belirlenmesi
- Mevsimlik tarım işçiliği kritik olan konulardan. Gıda güvenliği ve gıda üretimi konusunda mevsimlik tarım işçileri önemli bir rol oynamaktadır. İşçiler için iş sağlığı ve güvenliğinin, insana yakışır çalışma ortamının sağlanması

Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği⁴⁶

Gaziantep Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD/ASAM) 17 Mart 2020 tarihinden itibaren çalışmalarını evden yürütmektedirler. Çok kritik aileler/bireyler/durumlar dışında uzaktan, telefonla danışmanlık, yönlendirme, psikososyal destek hizmeti vermeye devam etmektedir. Kuruma gelen talepler beyan üzerinden değerlendirilmektedir. Nakit yardım talep edenlerin genellikle kira gibi temel ödemeleri karşılanmaktadır. Bir kısım yardım taleplerini SYDV'lerle işbirliği yaparak çözmektedirler. Etkileri daha sonra daha da netleşecek olmakla beraber Covid19 öncesi genel talepler kira, boşanma ve üçüncü bir ülkeye geçiş işlemleri üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Şimdi ise işten çıkarılma nedeniyle yardım talepleri artmıştır. Öte yandan bazı kişilerde internet bağlantısının olmaması ve fiziki ortamda gerçekleştirilen eğitim ve bilgilendirme toplantılarında dağıtılan kitlerin dağıtılamaması nedeniyle bilgilendirme ve eğitim toplantılarına katılım düşmüştür. Dolayısıyla daha ziyade interneti olan göçmenlere rahatlıkla ulaşılmaktadır. Bununla birlikte SGDD'nin sürecin zorluklarına rağmen hedef grupları olan göçmenlerle iletişim içerisinde olması ve ihtiyaçların takip edilmesi göçmenlerde "biz unutulmadık" duygusu yaratmaktadır.

Normalleşme başladığında göçmenler ve yerel halk arasındaki sosyal uyum riskli olabilir. Mesela bu süreçte bazı mahallelerde Valilik tarafından hazırlanan broşürler dağıtılmak istenmiş ancak dağıtılamamıştır. Bu noktada Covid19 sonrası her iki halk arasında dayanışma mı gerginlik mi ortaya çıkacağı konusu belirsizliğini korumaktadır. Ancak bu süreçte yerel kuruluşlarla birlikte sahada çalışan Suriyeli doktorların çalışmaları sonraki olası toplumsal gerilimi aşmak bağlamında ön plana çıkarılması gerekmektedir. Buna ek olarak her iki halk da büyük oranda yoksulluk ortak paydasında buluşmaktadır. Bu süreç her iki halkın yoksulunu daha da yoksullaştıracak daha da dezavantajlı hale getirecektir. Bu nedenle ortak sorunlara ortak çözüm yolları aranmalıdır.

⁴⁶ 24.04.2020 tarihinde zoom ile yapılan görüşmeden derlenmiştir.

Covid19 salgınıyla birlikte iş biçimi hatta iş ahlakının değişebileceği ön görülmektedir. Belki kayıtdışılık tamamıyla ortadan kalkacaktır. Bu süreçte hangi sektörler nasıl etkilendi, bu sektörler hangi işgücü ile eşleştirilebilir, yeni meslek alanları çıkar mı gibi bir analize ihtiyaç duyulmaktadır.

Halihazırda uluslararası kuruluşlar ve fon sağlayıcı kurumlar proje ve programların gidişatına ve gelişmelere göre içerik değiştirmeye başlamıştır. Kullanılmayan kaynaklar ve gerçekleştirilmeyen faaliyetler yeniden planlanmaktadır. Bugüne kadar proje ve programlar büyük oranda yardım ve kapasite geliştirme odaklıydı. Ancak şimdi Covid19 sürecinin ve sonrasının nasıl desteklenebileceği, bunun için hedef grupta aranması gereken kriterlerin ne olabileceği, nasıl bir mekanizmayla daha işlevsel olabileceği noktasında çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Kilis Çok Amaçlı Toplum Merkezi⁴⁷

Halihazırda Kilis Çok Amaçlı Toplum Merkezi'nde (ÇATOM) sadece 22 meslek öğretmeni maske üretimine devam etmektedir. Bunun dışında ÇATOM bünyesinde 350 Türk ve Suriyeli kadın (yaklaşık 200'ü Suriyeli olmak üzere) tarafından ulusal bir marka için üretim yapılmaktaydı ve kadınlar bu üretimden bir gelir elde etmekteydi. Ancak Covid19 dolayısıyla alınan önlemler sonucunda üretim yapamamaktadırlar. Buna ek olarak söz konusu kadınların eşleri genel olarak küçük esnaf idi. Eşlerde bu süreçten olumsuz etkilenmiş gelir kaynaklarını büyük oranda yitirmişlerdir. Ancak bu sorun Ramazan ayı olması nedeniyle ihtiyaç sahiplerine yardım yapılarak kısmen aşılmaktadır.

Bu süreçten kadınların iş yüklerinin ve sorumluluklarının artması bakımından daha fazla etkilendiği düşünülmektedir. Bu durum evde kal çağrısıyla kadınların sosyalleşme ortamı ortadan kalkması, buna bağlı olarak gündelik alışkanlıklar ve zaman planlamasının değişmesiyle kendisini göstermektedir. Sürecin tek faydası yakınlar ve akrabalarla daha fazla konuşma imkânı elde etmek olabilir.

Kilis ÇATOM'da UNICEF, AÇEV ve GAP işbirliğinde yürütülen Hayat Dolu Buluşmalar projesi yürütülmektedir. Projenin hedef grubunu 18-40 yaş arası 20 kadın oluşturmaktadır. Salgın nedeniyle eğitimler ve aktiviteler whatsapp uygulaması üzerinden devam etmektedir. Bu gruplarda yarışmalar, ödevler, kısa videolar paylaşılmaktadır. Kadınlar özellikle sudoku ve bulmaca aktivitelerinden keyif aldıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte bu gruplardan biri, gruptaki kadınların psikolojik durumları, aile içi iş yükünün artması, 65 yaş üstü bakım sorumluluklarının olması, eşlerinin iş kaybının olması gibi nedenlerle askıya alınmıştır. Ayrıca eğitimler şu anda Covid19'a göre revize edilmektedir. 8 hafta 10'ar kişilik gruplarla Covid19 bilgilendirme, sudoku, bulmaca çözme, aile içinde kıymetli zaman geçirme, iş yükünü hafifletmek içi ne yapılabilir gibi konularda eğitim ve bilgilendirmelerin yapılması planlanmaktadır.

Öte yandan bu süreçte aile içi şiddetle ilgili geri bildirimler de alınmaktadır. Daha önce şiddet öyküsü olan kadınları, eğitimciler uygun üslup ve yaklaşımla takibe almakta ve destek

---

⁴⁷ 07.05.2020 ve 14.05.2020 tarihinde telefonla yapılan görüşmeden derlenmiştir.

olmaya çalışmaktadırlar. Şiddet öyküsü olmayan bazı kadınlar da eşinin işini kaybetmesi, sürekli evde olması ve gelir sıkıntısı gibi nedenlerle psikolojik şiddete uğradıklarını belirtmişlerdir.

Adıyaman Toplumsal Gelişim Merkezi⁴⁸

Adıyaman Toplumsal Gelişim Merkezi (TOGEM) tarafından bu süreçte 14600 aileye yardım yapılmıştır. Ailelerin temel gıda ihtiyaçları karşılanmakta, küçük esnaflar ve yevmiyeye çalışanlara gıda paketi yardımı yapılmaktadır. Covid19 salgınından önce eğitim ve gençlik merkezlerinde 350 kadın ve genç faydalanmakta idi. Şimdi bu süreçte bu merkezlerin kapanması hedef grup açısından hem gelir elde etme hem de sosyalleşme ortamının kaybolmasına neden olmuştur. Öte yandan Adıyaman'da salgından en fazla etkilenen lokanta, berber, tatlıcı, yemenici, müzisyenler, kahvehaneciler gibi küçük esnafa özellikle destek vermişlerdir. Bununla birlikte orta ve büyük ölçekli işletmeler yarı kapasite çalışmaktadır.

Yardımların mükerrer olmaması için sürecin başında IHH, Kızılay ve SYDV'lerle ortak bir toplantı yapıp, ortak bir veri tabanı üzerinden hareket etmeye karar verilmiştir. Bu doğrultuda yardım yapılacak aileler üç taramadan geçirilmektedir: (1) TOGEM'in veri tabanı, (2) Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının SOYBİS veri tabanı, (3) TOGEM saha ekibinin inceleme raporları. Salgın sürecinde yardımların dağıtılması konusunda sahayla rahat bağlantı kurmak amacıyla 33 mahalle muhtarıyla da işbirliği yapılmıştır. Ancak bu süreçte muhtarların işin içine girmesi işleri zorlaştırmıştır. Dayanışma ve destek gösteren az sayıda muhtar olmakla birlikte geriye kalan muhtarlar bu yardımların dağıtımını suiistimal etmiştir. Bununla birlikte bazı vatandaşların da komşularını şikâyet ederek ya da daha fazla yardım talebinde bulunarak bu yardımları suiistimal ettiği de gözlemlenmiştir. Bu noktada bu sürecin toplumsal dayanışmayı güçlendirmesi beklenirken bencil ve çıkarıcı bir eğilimi ortaya çıkardığı çıkarımında bulunulmuştur. Bu nedenle yardım yapan sivil toplum kuruluşlarının da topluma olan güveninin sarsıldığı ifade edilebilir. Yine de normalleşme olana kadar çok aktörlü koordinasyona devam edilmelidir. Bu süreç sosyal yardımlar konusundaki bağımlılığı daha da derinleştirebilir.

---

⁴⁸ 08.05.2020 tarihinde telefonla yapılan görüşmeden derlenmiştir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kolektif bir emeğin ve aşağıdan yukarıya kapsayıcı bir yaklaşımın ürünü olan bu çalışma, Covid19 salgının TRC1 Bölgesi'nde gözlemlenen toplumsal boyutlarını içermektedir. Salgın nedeniyle ortaya çıkan kriz yönetimine bölgesel bilgi ve deneyimi aktararak olası plan, program ve uygulama araçlarına altlık oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır.

Covid19 salgını, her ne kadar bir sağlık krizi olarak değerlendirilse de salgının etkileri henüz tam olarak ortaya çıkmasa da, salgın sürecinde bile sosyoeekonomik bir krize dönüşmüş veya dönüşme sinyallerini vermiş durumdadır. Bölgede olduğu gibi tüm dünyada da ilk kez bu denli yaygın ve derin deneyimlenen salgın, çoklu kriz ortamları oluşturmuştur. Bunların en başında sağlık, eğitim, çalışma hayatı, gıda güvenliği, çevresel değişimler, kırılabilir gruplar gelmektedir. Bu kriz alanlarının TRC1 Bölgesi'nde ortaya çıkan boyutlarına gelince, salgının ilk sürecinde (kısmen akut dönemle iç içe geçmekle birlikte) bölgesel kaynak ve kapasitenin salgını önleyici ve salgından koruyucu tedbirlerin hassasiyetle ve ciddiyetle alındığı gözlemlenmiştir.

Araştırmanın 16 Nisan-22 Mayıs 2020 dönemini kapsadığı ve değerlendirmelerin bu döneme ilişkin olduğu (salgın dönemi-1) unutulmamalıdır. Bu doğrultuda yapılan yayın taramaları ve takiplerinden elde edilen bilgiler ve saha araştırmasında elde edilen bilgiler ve bilgilerin açtığı ufukla TRC1 Bölgesi'nde salgın sürecinin ilk aşamasına ilişkin temel/toparlayıcı bulgular aşağıdaki gibidir.

- Kaynak ve kapasitenin salgını önleme konusundaki fiziksel ortamların hijyen, sanitasyon koşullarının sağlanması ve iyileştirilmesi, bireyler için koruyucu malzeme ve materyal temin edilmesi amacıyla verilen ilk akut tepki, kaynak ve kapasitenin gıda, nakit gibi sosyal yardımların/hizmetlerin uygulanmasında da kendini göstermiştir. Yani süreç yönetimi bu aşamada, koruyucu önlemler, sosyal hizmetleri ve yardımlar gibi gereksinime bağlı olarak gerçekleştirilmektedir.
- Sürecin ilk aşamasının olması, henüz mevcut ve olası verilerin bir araya getirilememesi nedeniyle SYDV'lerin yaptığı sosyal destek yardımlarının bilgileri dışında herhangi bir istatistiki veriye ulaşamamıştır. Belki Sağlık İl Müdürlüklerinden anlamlı bir istatistik elde edilebilirdi fakat bu da Sağlık İl Müdürlükleriyle görüşme sağlanamadığı için pek mümkün olmamıştır.
- Kurumsal açıdan bakıldığında, kurumlarda personel sayısının azaltıldığı, evden çalışma yönteminin kullanıldığı, işlerin aciliyeti olan/olmayan şeklinde sınıflandırıldığı (engelli, yaşlı gibi grupların kurumlara yerleştirilme/mesi gibi) ve bu doğrultuda düzenlemelerin yapıldığı (bazı birimlerin işleme kapatıldığı, iş yükü fazla olan birimlere personel takviyesinin yapılması gibi), yine de mümkün olduğunca kurumun ilgili olduğu hedef grupla iletişimin koparılmadığı (hastaların telefonla takip edilmesi) bir kriz yönetiminin yapıldığı tespit edilmiştir. Öte yandan Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ile yapılan görüşmede belediye kaynaklarının ve faaliyetlerinin büyük oranda Covid19'la mücadele kapsamında ilgili alanlarda

kullanıldığı ve gerçekleştirildiği öğrenilmiştir. Dolayısıyla bu süreç ileride yerel yönetimlerin kaynak yönetiminde bir sıkıntıya neden olabilir.

- Bu süreçte üç ilde de Engelli ve Yaşlı Hizmetleri, ŞÖNİM, Evde Bakım ve Yardım, Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk birimleri acil ve kritik durumlarda gerektiğinde hane ziyaretleri yaparak iş ve işlemlerine devam etmektedir. Bunun dışında gelişen durumlar uzaktan takip edilmektedir. Her üç ilde de Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk, Evde Bakım ve Yardım, ŞÖNİM birimlerine müracaat sayısında bariz bir artış tespit edilmemiştir. Hatta çocuk işçiliği, sokakta çalışma, erken yaşta evlilik gibi vakalarda azalma gözlenmiştir. Buna ek olarak psikolojik rahatsızlıklarla ilgili tedaviler, tedavi ritmi bozulmadan devam etmekte ama son günlerde psikolojik tedavi ya da bağımlılık tedavisi devam eden hastalarda kaygıya bağlı belirtilerde artış gözlemlenmektedir. Öte yandan nakit yardımı, gıda paketi ve sıcak yemek dağıtımı gibi sosyal ve ekonomik desteklerde artış söz konusudur.
- Salgının birtakım toplumsal olgularda artış yaratacağı noktasında kamuoyunda genel anlayış bulunmaktadır. Ama saha araştırmasında henüz bu olguları artıracak bir geri bildirimle karşılaşmamıştır. Örneğin üç ilin de Şiddet Önleme ve İzleme birimleriyle görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerde özellikle Adıyaman ve Kilis'te vaka sayılarında bir artışın olmadığını, Gaziantep'te görece bir artışın olduğunu ancak şimdilik münferit vaka olarak değerlendirildiği ifade edilebilir. Benzer durum suça bulaşma ve sokakta yaşama/çalışma riski olan çocuklar için de geçerlidir. Hatta evde kal çağrısı ve sokağa çıkma yasakları bu tip vaka sayılarında azalmaya neden olmuştur.
- Kitlesele ölçekte yapılan sosyal mesafe ve evde kal çağrısının bireysel boyutta nasıl deneyimlendiği göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin kayıtdışı çalışma ortamlarında, mevsimlik tarım işçiliğinde/tarlada sosyal mesafeyi korumak nasıl mümkün olabilir? Ya da evde kalmak ve bu sürenin uzaması, aile için olumsuz ilişkileri derinleştirmiş midir? Evde kalabalık olmak, ev içi işlerindeki artış, sosyalleşme olanağının olmaması veya az olması, normal koşullarda ev-okul-işyeri olarak hem fiziksel hem de bilişsel olarak ayrılan ortamın değişime uğraması kadın, çocuk, genç, erkek ve yaşlı bireyler açısından farklı farklı deneyimlenmektedir.
- Sosyal yardımlarda suiistimalin önlenmesi için denetimlerin artırılmasından ziyade vatandaşların ihtiyaçlarından fazlasını talep etmeme konusunda bir etik anlayışın nasıl geliştirileceği üzerinde kafa yormakta fayda görülmektedir. Bu noktada geçmiş ve şimdiki deneyimler göstermektedir ki bu süreç ne sadece kurumlara ne de sadece bireylere bırakılmalıdır. Ulusal, bölgesel, kent ve mahalle ölçeğinde dayanışma kültürünün artırılmasına ilişkin kapsayıcı bir sistem önerisi ya da var olanların niteliğinin artırılması gerekmektedir. Zira salgın süreci sosyal yardımlarda kurumsal denetim mekanizması ve bireysel etik anlayış, toplumun yararına nasıl geliştirilir, bu süreçte daha da derinleşen yoksulluk toplumsal dayanışma kültürünü zayıflatır mı⁴⁹

---

⁴⁹ Bakınız Adıyaman TOGEM görüşme notları. (Sosyal yardımların bazı muhtarlar ve bireyler tarafından suiistimal edilmesi).

yoksa güçlendirir mi⁵⁰ gibi soruların cevabı zaman içerisinde belirginlik kazanacaktır.

- Bu süreçte özellikle kamusal alanda en fazla etkilenen gruplardan birisi görece/örtük “öteki” ilan edilen 65 yaş üstü bireylerdir. Bir diğeri ise bulaşı yayma riskinin yüksek olması nedeniyle sokağa çıkma yasağı getirilen 20 yaş altı bireylerdir. Bu gruplar başta olmak üzere spesifik toplumsal gruplar bağlamında alan araştırmasının yapılması sorun ve çözüm alanlarının belirlenmesi noktasında önemli görülmektedir.
- Özellikle göçmenlerle ilgili Covid19 salgınına ilişkin bilgilendirme ve hizmetlere erişim noktasında kurumsal boyutta sorumluluk alınması, böylesi kritik bir durumla ilgili kritik öneme sahip konunun göçmenlerin iletişim ağına ya da toplumsal ilişkilerine bırakılmaması gerekmektedir. Göçmenlerin bu sürecin hem toplumsal (sosyal uyum ve görece artan önyargı) hem de ekonomik (iş kaybı) olumsuz getirisinden en fazla en derin etkilenen gruplardan biri olduğu unutulmadan, göç yönetiminde bu güne kadar elde edilen kazanımlar riske atılmamalıdır.

Bütün bunlara ek olarak uzaktan eğitim ve mevsimlik işçilik olgusuna ayrı bir parantez açılmasında fayda görülmektedir. Üç ilin Milli Eğitim İl Müdürlükleriyle yapılan görüşmede özellikle kırsalda yaşayan çocuklar olmak üzere ders kayıtlarına veya yayınına erişim aracı olmayan (bilgisayar, televizyon, tablet, telefon gibi), olsa bile internet imkânı olmayan çocuklara yeterli düzeyde ulaşılamadığı ifade edilmiştir. Bu çocuklar için eğitim açığı, öğretmenler tarafından kısa video, ödev veya soruların veliye gönderilmesiyle aşılmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda uzaktan/online eğitim var olan fırsat eşitsizliğini derinleştirmiş hatta bu eşitsizliği teknolojik imkanlar bağlamında yeniden üretmiştir. Öte yandan bu eğitim videolarının/yayınlarının içeriği belli bir tipolojiye göre hazırlandığı için özel gereksinimi olan öğrenciler, Türkçeyi akıcı konuşamayan öğrenciler, göçmen öğrenciler bu eşitsizliği daha derinden deneyimlemektedir. Öğretmenler açısından bakıldığında ise bu süreç geleneksel öğretme teknikleriyle donanımlı birçok öğretmen için dijital okuryazarlık kapasitesini geliştirmektedir.

Mevsimlik gezici tarım işçileri konusuna gelindiğinde ise işçilerin çalışma ve yaşam koşulları hâlihazırda yapısal bir sorundu. Covid19 salgını bir yandan bu sorunları daha da derinleştirmiş bir yandan da bu sorunlara çözüm getirmenin ne denli önemli ve öncelikli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu noktada mevsimlik işçilik iki boyutta ama iç içe geçmiş süreçler bağlamında ele alınmaktadır. Birincisi temiz suya erişememe, kalabalık yaşam ortamları, sağlıksız barınma ve beslenme koşulları mevsimlik işçilerin hem insani açıdan hem de temel tarımsal gıda maddelerine erişim zincirinin ilk ve en önemli halkası olması, ürünlerin niteliğinin ve kalitesinin artırılması bakımından özel bir ilgiyi ve iyileştirmeyi hak etmektedir. İkincisi mevsimlik işçilik bireysel ya da aileden bir kişinin çalışıp gelir sağlaması gibi değil de tüm ailenin birlikte yer değiştirdiği ve tarlada birlikte çalıştığı bir çalışma biçimidir. Böyle olunca özellikle çocuklar bu durumun en fazla etkilenen kesimini oluşturmaktadır. Çocuklar eğitim yılı bitmeden tarlaya gitmekte, eğitim yılı başladıktan

---

⁵⁰ Bakınız Kilis ÇATOM ve Kilis Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü görüşme notları (Ramazan ayı dolayısıyla yardımların yapılması ve köylerde imece kültürünün devam etmesi).

sonrada okula gitmektedir. Bu durum çocuk için eğitim hayatında ciddi ve telafi edilemez bir açığı/kaybı yaratmaktadır. Bu anlamda çocukların sadece nitelikli eğitime erişiminin sağlanması değil çocukların desteklenmesi gerekmektedir. Öte yandan mevsimlik işçilerin yaşam ve çalışma ortamlarının iyileştirilmesi çocuğa güvenli alanların inşa edilmesi bakımından önem kazanmaktadır. Bir diğer dikkat çekilmesi gereken konu da mevsimlik işçi kadınların güçlendirilmesidir. Mevsimlik işçi kadınların ücretsiz ev içi emeğini veya yevmiye karşılığı çalışma emeğini görünür kılmak önem arz etmektedir. Bu anlamda kadın kooperatifleri çözümün bir parçası olabilir. Covid19 salgını sürecinde mevsimlik işçilik olgusunun mercek altına alınması, tarımsal üretimin ne kadar hayati ancak bir o kadar kırılgan olduğuna dikkat çekilmek istenmektedir. Bu anlamda gerçekleştirilecek olası bir dönüşüm önerisi, mevsimlik tarım işçiliğinin hukuki sistem içerisinde yer aldığı ve hukuken güvence altına alındığı, mevsimlik işçilerin çalışma ve yaşam koşullarının nitelikli düzeyde iyileştirildiği, çocuk emeğinin bu dönüşümün bir parçası olmadığı ve görünmeyen emeğin görünür kılındığı, insani ekonomiye dayanan bir öneri olması gerekmektedir.

TRC1 Bölgesi bağlamında Covid19 salgın döneminin toplumsal boyutlarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, Gaziantep, Adıyaman ve Kilis'te salgın sürecinin ilk aşamasında yani yaklaşık 2 aylık bir sürede kamu ve sivil toplum alanlarında yapılanların/ yaklaşımların; kırılgan gruplar başta olmak üzere salgın sürecinin toplum açısından nasıl deneyimlendiğine dair resmi ortaya koymaya çalışmıştır. Her an değişen bir şeyi takip etmenin ve çerçevesizlendirmenin zor olmasıyla birlikte salgınla mücadele sürecine, TRC1 Bölgesi bazında girdi sağlanması ve çalışmanın periyodik aralıklarla izlemesinin planlanması, süreç yönetiminde oluşturulacak plan, program ve uygulamalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Kaynakça

- Agah, H. (2020). Covid19 Salgınında Tarım ve Gıda Üretimi/Tüketimi. 18.05.2020 tarihinde https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/6645/Covid-19+Salgininda+Tarim+ve+Gida+Uretimi_Tuketimi+ web adresinden erişildi.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020). <https://ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/evde-bakim-yardimi/>. Erişim Tarihi: 17.05.2020.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020). <https://www.ailevecalisma.gov.tr/chgm/uygulamalar/sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmeti/>. Erişim Tarihi: 17.05.2020.
- Gaziantep Valiliği. (2020). https://www.instagram.com/p/B_NUCJsBOgr/. Erişim Tarihi: 21.05.2020.
- Gaziantep Valiliği. (2020). https://www.instagram.com/p/B_NUMqFhIHU/. Erişim Tarihi: 21.05.2020.
- Gaziantep Valiliği. (2020). https://www.instagram.com/p/B_NURcbhDrK/. Erişim Tarihi: 21.05.2020.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>. Erişim Tarihi: 17.05.2020.
- İçişleri Bakanlığı. (2020). <https://www.icisleri.gov.tr/vefa-sosyal-destek-gruplari-5674281-haneye-ulasti>. Erişim Tarihi: 18.05.2020.
- İpekyolu Kalkınma Ajansı. (2020). <https://www.ika.org.tr/upload/yazilar/Covid-19-TRC1-Sosyo-Ekonomik-Ilk-Etkileri-455578.pdf>. Erişim Tarihi: 17.05.2020.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2020). <http://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ve-rehberlik-hizmetleri-bilgilendirme-hatti-cagri-merkezi-kuruldu/icerik/1302>. Erişim Tarihi: 19.05.2020.
- Uğur, Ç.S. (2018). Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları: Sosyal ve Ekonomik Desteklerin Rolü. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/43195/turkiye-de-cocuk-koruma-politikalari-sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmetinin-rolu.pdf>. Erişim Tarihi: 17.05.2020.

İpekyolu Kalkınma Ajansı

Haziran 2020

İncilipınar Mahallesi Muammer Aksoy Bulvarı
Vakıflar Güven İş Merkezi Kat : 1-2-3
Şehitkamil Gaziantep/TÜRKİYE 27060